

IZVJEŠTAJ O POŠTIVANJU LJUDSKIH PRAVA U HRVATSKOJ ZA 1999. GODINU

Objavio Ured za demokraciju, ljudska prava i rad 25. veljače 2000. godine

Republika Hrvatska u principu je ustavna parlamentarna demokracija s velikim predsjedničkim ovlastima. Predsjednik Franjo Tuđman po drugi je put izabran na petogodišnji mandat 1997. godine, na izborima koje su promatrači ocijenili "u osnovi manjkavima". Predsjednik Tuđman i vladajuća Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) zadržali su vlast od uspostave nezavisnosti 1991. godine, koristeći većinski položaj stranke za onemogućavanje oporbenih stranaka da se natječu pod slobodnim i ravnopravnim uvjetima na izborima. U studenom je HDZ pristao do siječnja 2000. godine održati nove parlamentarne izbore. Predsjednik Tuđman je umro u prosincu, a predsjednik Sabora Vlatko Pavletić imenovan je za vršitelja dužnosti Predsjednika do predsjedničkih izbora zakazanih za veljaču 2000. godine. Predsjednik je državni poglavar, zapovjednik oružanih snaga, predsjednik utjecajnog Vijeća za obranu i nacionalnu sigurnost, imenuje premijera koji je na čelu Vlade, te potvrđuje neka imenovanja u lokalnim i županijskim vlastima. Tijekom godine, široke ustavne predsjedničke ovlasti, preklapanje uloga i funkcija vladajućeg HDZ-a s Vladinim i predsjedničkim, uz HDZ-ovu kontrolu televizije, te daljnju koncentraciju moći u jednostranačkoj središnjoj vlasti, nominalno demokratski sistem u stvarnosti su činili autoritarnim. Međutim, 3. siječnja 2000. godine, vladajući HDZ izgubio je od oporbene koalicije na općenito dobro provedenim parlamentarnim izborima. Pravosuđe je nominalno nezavisno, ali je izloženo političkom utjecaju i birokratskoj neučinkovitosti.

Ministarstvo unutarnjih poslova nadzire civilnu policiju, a Ministarstvo obrane nadzire oružane snage i vojnu policiju. Nacionalna policija ima primarnu ulogu u pitanjima nacionalne sigurnosti, osim u slučaju nereda, kada vlast može pozvati vojsku da uspostavi sigurnost. Civilne su vlasti uglavnom održavale djelotvornu kontrolu nad profesionalnim snagama sigurnosti, iako je policija ponekad počinila ozbiljne povrede ljudskih prava.

Tranzicija prema tržišnoj, slobodno-poduzetničkoj ekonomiji sporo napreduje. Iako je poljoprivreda većinom u privatnom vlasništvu, a i povećava se broj malih poduzeća, veći dio industrije i medija još uvijek u velikoj mjeri kontrolira država, ili su netransparentnim procesima bez konkurenčije namjerno preneseni pojedincima bliskim vladajućoj stranci. Nezaposlenost ostaje visoka, 19 %, a i mnogo viša u područjima pogodenim ratom. Životni standard većine stanovništva još nije dostigao prijeratnu razinu. Ekonomija je cijele godine pokazivala slabosti u većini industrijskih sektora, a posebno u bankarstvu, koje je i dalje obilježeno niskom likvidnošću i velikim gubicima uzrokovanim lošom kreditnom politikom, što je pak uzrokovalo propast banaka, pritisnuvši stotine tisuća štediša, zaposlenika i malih poduzetnika.

Postignuća vlasti u području ljudskih prava bila su loša. Iako je zabilježeno poboljšanje u nekim područjima, u drugim su područjima ostali ozbiljni problemi. Loše provedeni izbori 1995. godine ozbiljno su ograničili pravo građana da mirnim putem promijene vlast, premda je vlast na koncu pristala održati parlamentarne izbore u siječnju 2000. godine prema ustavnim

odredbama. Policija je povremeno tukla ljudе. Vlast nije uvijek poštovala zakonsku proceduru uhićenja i pritvaranja. Dugotrajni pritvor predstavlja problem, naročito za etničke Srbe optužene za ratne zločine. Pravosudni sistem podložan je utjecaju izvršne vlasti i politike, a sudovi su pod utjecajem političkog pritiska, te su opterećeni tolikim brojem neriješenih predmeta da je pravo građana da sudskim putem rješe probleme ozbiljno narušeno. Predmeti od interesa za vladajuću stranku procesuiraju se po hitnom postupku, dok se drugi vuku po sudovima još više dovodeći u pitanje nezavisnost sudstva. Sudovi ponekad građanima uskraćuju pravo na pravičan sudski postupak. Vlast je ponekad zadirala u pravo građana na privatnost.

Vlast je ograničavala slobodu medija, koristeći selektivno sudove i administrativna tijela kako bi zatvorila ili ograničila djelovanje novina, radio i televizijskih stanica koji su kritizirale vlast ili su naprsto bile izvan njene kontrole. Novi zakon o telekomunikacijama, donesen u lipnju, djelomično se bavi pitanjima značajnim za nezavisne radijske i televizijske stanice, tako da HDZ nekoliko godina zadrži znatan utjecaj na upravna vijeća i radijske i televizijske stanice u vlasništvu vlasti. Sabor nije donio zakon koji uređuje ponašanje državne televizije i radija, što je rezultiralo time da je praćenje kampanje za parlamentarne izbore održane u siječnju 2000. godine otvoreno favoriziralo vladajući HDZ. Zastrašivanje od strane vlasti, uključujući i tužbe zbog klevete, poticala je u među novinarima autocenzuru: u tijeku je oko 900 kaznenih predmeta i građanskih parnica protiv novinara, uz sve veće pravosudne troškove optuženih. Zabilježeni su slučajevi otvorene cenzure elektronskih medija. Vlast je ponekad ograničila slobodu okupljanja, te suzila slobodu udruživanja zakonom koji skupinama brani udruživanje, osim ako im je izrijekom odobreno da to mogu učiniti putem složenog procesa registracije, iako ne postoje izvješća da se vlast koristila tim zakonom kako bi onemogućila organiziranje bilo koje udruge tijekom godine. Vlast se koristila manipulacijom zakonima, uznemiravanjem, ekonomskim pritiskom i svojim gotovo potpunim nadzorom nad elektronskim medijima kako bi kontrolirala politički proces.

Učinci vlasti u suradnji s međunarodnim organizacijama za ljudska prava i nadgledanje bili su neu Jednačeni. Vlast se suglasila s nekim zahtjevima Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY), ali je nekim drugim zahtjevima odbila udovoljiti, uključujući prikupljanje dokaza Tribunala o navodnim zločinima počinjenim tijekom hrvatskih vojnih akcija "Bljesak" i "Oluja" 1995. godine, te zahtjev istoga da provede istragu na terenu. Primjena programa vlasti, promulgiranih 1998., za povratak izbjeglih građana u Hrvatsku (većinom etničkih Srba) i vraćanje njihovih kuća, u mnogim je područjima bila veoma spora zbog nepopustljivosti lokalnih vlasti, nekih nepotrebnih utjecaja na nacionalnoj razini, te birokratske i zakonske nejasnoće.

Nasilje i diskriminacija nad ženama ostali su problem. Vlast diskriminira Muslimane. Etničke manjine, posebno Srbi i Romi, bile su suočene s ozbiljnom diskriminacijom. Obećanja vlasti da će poticati pomirenje etničkih grupa, nisu održana. Iako je učinjen stanovit napredak, etničke napetosti u ranije okupiranim područjima ponovo su se pojavile tijekom godine. Nastavile su se javljati grube nepravilnosti koje obuhvaćaju etnički motivirano uznemirivanje, napade, te ubojstva. Rad policije bio je općenito zadovoljavajući, ali u mnogim slučajevima u kojima je žrtva bila etnički Srbin, policija ili nije provela temeljitu istragu ili je propustila poduzeti učinkovite mjere protiv kriminalne aktivnosti. Građani, etnički Srbi, neprestano su odlazili iz podunavske regije (Istočna Slavonija). Loši ekonomski uvjeti bili su ključni razlog za te

odlaske, a vlast je veoma malo učinila kako bi potakla ekonomski razvoj regije. Štoviš, ne samo što vlast nije poduzela mjere kojima bi osigurala mirnu reintegraciju tog područja, već je često poticala napetosti uzrokovane ekshumacijama nestalih osoba i smještajem povratnika, tako povećavajući probleme u regiji. Propisi o smještaju i zapošljavanju primjenjivani su na način koji je bio nesklon etničkim Srbima. Povremeno je dolazilo do krijumčarenja žena kroz zemlju.

POŠTIVANJE LJUDSKIH PRAVA

ODJELJAK 1 - Poštivanje integriteta osobe, uključujući i slobodu od:

A. Političkog i drugog vansudbenog ubojstva

Nije bilo izvještaja o političkim i drugim vansudbenim ubojstvima od strane državnih službenika.

Tijekom godine su se dogodila tri etnički motivirana ubojstva etničkih Srba (vidi Odjeljak 5).

Od mnoštva težih zločina počinjenih na objema stranama za vrijeme sukoba, vlast je pokazala mnogo više odlučnosti u progonu onih koje su počinili etnički Srbi od onih koje su počinili etnički Hrvati. Vlast je nevoljko surađivala u pogledu mogućih ratnih zločina povezanih s hrvatskim vojnim operacijama "Bljesak" i "Oluja" 1995. godine. U travnju je Hrvatski helsinski odbor za ljudska prava objavio izvještaj prema kojem je najmanje 410 civila srpske nacionalnosti poginulo tijekom akcije "Oluja". Vladin rujanski izvještaj naveo je da je podignuto 3.978 optužnica povezanih s "Bljeskom" i "Olujom". Taj broj, međutim, ICTY nije nezavisno potvrđio. Tek je njih 13 rezultiralo konkretnim zatvorskim kaznama, a ni u jednom slučaju osuđenik nije bio viši časnik. Vlada je u rujnu odbila podvrgnuti se nadležnosti ICTY-ja u vezi s rečenim akcijama dok ICTY ne sazove posebno vijeće koje će odlučivati o tom pitanju. U kolovozu, jedan je (od dvojice optuženih) prebačen u Haag. Izručenje drugog optuženog u rujnu je još bilo u postupku zbog njegova lošeg zdravlja (vidi Odjeljak 4). U podunavskoj regiji, pet je etničkih Srba u svibnju osuđeno zbog ratnih zločina u slučaju "Šodolovci" na temelju vrlo slabih dokaza, no Vrhovni sud je u studenom ukinuo njihove presude. Pripadnici hrvatskih vojnih i paravojnih skupina umiješani u ubojstva u Pakračkoj Poljani 1991. godine oslobođeni su ili osuđeni na vrijeme već provedeno u pritvoru. (Vidi Odjeljak 1.E.)

Postignut je napredak u ekshumiranju i identificiranju posmrtnih ostataka na nekoliko lokacija u području Podunavlja. U cijeloj je zemlji od rata naovamo ekshumirano 3.129 tijela iz masovnih i pojedninačnih grobnica. (vidi Odjeljak 1.B.)

Dinko Šakić, zapovjednik hrvatskog koncentracijskog logora Jasenovac 1944. godine, u listopadu je osuđen zbog zločina protiv čovječnosti na 20 godina zatvora. Šakića je Argentina izručila 1998. godine.

B. Nestanci

Nije bilo izvještaja o politički motiviranim nestancima.

Vladini podaci u prosincu su pokazali da se 1.658 osoba (većinom etničkih Hrvata) još uvijek vode kao nestale, u neriješenim slučajevima iz vojnog sukoba 1991.-1995. Ta brojka, međutim, ne obuhvaća još otprilike 900 osoba (većinom etničkih Srba) koje se vode kao nestale od 1995. godine, a prijavljene su vlastima Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) ili međunarodnim organizacijama. Postignut je značajan napredak u vraćanju i identifikaciji ostataka etničkih Hrvata, međutim, nastojanja na identifikaciji i osoba prijavljenih kao nestale nakon sredine 1995. (većinom etnički Srbi) ometana su političkim i birokratskim preprekama. Postignut je napredak u ekshumaciji i identifikaciji tijela na nizu lokacija u podunavskoj regiji (istočna Slavonija), uključivši zdenac u Vukovaru gdje je u kolovozu pronađeno 10 ženskih tijela te lokaciju u Iloku gdje je u rujnu pronađeno 30 tijela. U čitavoj Hrvatskoj od rata je iz masovnih i pojedinačnih grobova ekshumirano 3.129 žrtava, od kojih je 81 % identificirano, a 53 % žrtava bili su civili. Na sastanku u ožujku s dužnosnicima iz Bosne i Hercegovine te SRJ, Vlada je pristala formirati potkomisiju za nestale osobe za područje Podunavlja te održavati redovite bilateralne sastanke s dužnosnicima SRJ za nestale osobe. U prosincu je podunavska potkomisija konačno počela s radom. Nakon ožujka nije bilo novih bilateralnih susreta s dužnosnicima iz SRJ dijelom i zbog prekida uvjetovanog akcijom NATO-a na Kosovu.

C. Mučenja i drugi okrutni, nečovječni ili ponižavajući postupci ili kazne

Ustav zabranjuje mučenje, zlostavljanje te okrutno ili ponižavajuće kažnjavanje. Povremeno su stizali vjerodostojni izvještaji kako je policija tukla ljude a takvi slučajevi nisu uvijek propisno istraživani.

Prema novinskim izvještajima u kolovozu, u Baranji su policajci hrvatske nacionalnosti tukli Rome. Prema izjavama nevladine udruge koja se bavi pravima Roma, u jednom je slučaju policajac hrvatske nacionalnosti navodno tukao jednog Roma prijeteći mu uperenim pištoljem. Dotični je Rom navodno protiv policajca uložio pritužbu.

U travnju je u vrijeme vođenja napetih pregovora s upravom Hrvatskih željeznica, potpredsjednik Sindikata strojovođa navodno teško pretučen metalnim šipkama od strane nepoznatih napadača (vidi Odjeljak 6.A.)

Prema novinskim izvještajima, u lipnju je čelnik oporbene Socijalističke radničke partije izjavio da su ga neidentificirani napadači pištoljem udarili u glavu zbog čega je hospitaliziran. Prema navodu istoga, to je bio četvrti ili peti takav napad na njega u roku od 12 mjeseci.

Pripadnike etničkih manjina navodno su premlaćivali nepoznati napadači u podunavskoj regiji (vidi Odjeljak 5). Prema novinskim izvještajima, nepoznate su osobe bacale bombe na romske kuće u Vardarcima. Romi su navodno te incidente prijavili, ali nisu pronađeni osumnjičenici.

Potpuna kontrola policije u podunavskoj regiji Vladi je vraćena 1998. godine, a ulogu promatranja policije preuzeila je Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESEN). OESEN je izvjestio da sveukupan rad policije zadovoljava. Vođe etnički srpske zajednice primijetili su da se policija uglavnom dobro ponaša, te da je u podunavskoj regiji sudstvo ono koje je češće

odgovorno za neuspjehe u pravosudnom sistemu. Nedostatna policijska obuka i, povremeno, strah policije od izvršavanja njene dužnosti bili su aktualni problemi. U nekim slučajevima, posebice kad je žrtva zločina bio etnički Srbin, policijske istrage nisu provedene temeljito. U podunavskoj su regiji promatrači zapazili da policija povremeno poziva etničke Srbe u policijske stanice na "dobrovoljne informativne razgovore", što se svodilo na kratka neopravdana zatočenja s namjerom uznemirivanja srpskih građana.

Uvjeti u zatvorima zadovoljavaju minimalne međunarodne standarde. Zatvori su puni, ali ne pretjerano, a posjete obitelji i pristup odvjetniku uglavnom su ostvarivi, iako ne dosljedno u svim fazama kaznenog postupka (vidi Odjeljak 1.D.).

Vlasti dozvoljavaju posjete promatrača za ljudska prava.

D. Proizvoljna uhićenja, pritvaranja, ili izgon

Ustav jamči zakonska prava optuženika, ali u praksi vlast uvijek ne poštuje zakonski postupak uhićenja i pritvaranja. Policija obično dobija nalog za uhićenje predočenjem dokaza istražnom sucu o vjerojatnom uzroku. Policija može provesti uhićenje i bez naloga ako sumnja da bi osumnjičenik mogao pobjeći, uništiti dokaz ili počiniti drugi zločin. Takvi slučajevi nisu rijetki. Tada policija ima rok od 24 sata u kojem mora opravdati svoju odluku pred istražnim sucem. Inspektorji koji djeluju u okviru Ministarstva financija (tzv. "financijska policija") ne trebaju nalog da bi ušli u prostorije i obavili uvid u knjige, što može imati za posljedicu jednostrano zatvaranje dotične organizacije i prije bilo kakve redovite procedure (vidi Odjeljak 2.A)

Pritvoreniku mora biti omogućen pristup odvjetniku u roku od 24 sata nakon uhićenja; ako nemaju odvjetnika, a osumnjičeni su za zločin za koji je moguća kazna od više od deset godina zatvora, odvjetnika određuje istražni sudac. Istražni sudac mora u roku od 48 sati od uhićenja odlučiti postoji li razlog za zadržavanje pritvorenika radi daljnje istrage. Istražni pritvor obično traje od nekoliko dana do nekoliko tjedana, ali Vrhovni sud može u iznimnim slučajevima odobriti produženje pritvora (u ukupnom trajanju od najviše 6 mjeseci). Po okončanju istrage, pritvorenici se obično oslobađaju do suđenja uz vlastitu izjavu, osim ako je zločin težak, ako se optuženi smatra opasnim za javnost, ili ako sud vjeruje da bi mogao pobjeći.

Međutim, osobama pod istragom ponekad je bilo uskraćeno pravo na nazočnost odvjetnika u svim dijelovima istražnog postupka ili žalbe na istražni pritvor. Tijekom godine osumnjičenicima je dozvoljen veći pristup odvjetnicima za vrijeme istražnog postupka, pa je zabilježeno manje pritužbi. U praksi se pritvorenici gotovo uvijek zadržavaju, osim ako se ne pokaže da protiv njih nema dokaza. Bilo je nekoliko slučajeva dugotrajnog pritvora prije suđenja, što uključuje pojedince koji čekaju žalbu državnog odvjetnika na njihovu oslobađajuću presudu. Iako postoje odredbe za polaganje jamčevine nakon podizanja optužnice, one u praksi nisu uobičajene. Međunarodni odbor Crvenog križa (ICRC) u rujnu je ustanovio da se u pritvoru nalaze 72 etnička Srbina zbog djela povezanih sa sukobom iz 1991.-1995. godine. Od njih je samo 37 dobilo konačne presude, dok su ostali bili u različitim fazama sudskih procesa.

Uhićenje bivšeg dužnosnika obavještajne zajednice Miroslava Šeparovića u lipnju bilo je, čini se, politički motivirano. Šeparović je navodno novinama odavao državne tajne što je rezultiralo novinskim člankom o politički motiviranom namještanju nogometnih utakmica od strane obavještajnih agenata. Optužbe protiv Šeparovića su odbačene u kolovozu (vidi Odjeljak 2A).

Primjena zakona iz 1996. o općem oprostu za pobunjene Srbe ostala je problematična. Došlo je do zabune zbog činjenice da je vlast u početku objavila popis od 13.575 osoba kojima je dodijeljen oprost od progona za pobunu u vrijeme vojnog sukoba, u nedostatku novih i uvjerljivih dokaza za ratne zločine, kao i popis od 25 osoba koje su optužene za ratne zločine. Tijekom godine, vlast je podigla još najmanje 91 pojedinačnu i grupnu optužnicu za ratne zločine protiv etničkih Srba čija se imena nalaze na listi oprosta, tvrdeći da su optužnice utemeljene na novim i uvjerljivim dokazima. Međutim, međunarodni promatrači doveli su u pitanje uvjerljivost dokaza i transparentnost procesa. U nekim slučajevima, optužbe su preformulirane tako da su djela na koja se može primijeniti oprost pretvorena bilo u ratne zločine bilo u obične zločine. Te su optužnice podignute bez obavještavanja ICTY-ja, iako se na to ranije pristalo. U ožujku je vlast ustvrdila da je popis osoba kojima je dodijeljen oprost povećan na 18.314, međutim, identitet dodatnih 4.739 osoba nije objavljen. Ti su događaji doveli do velike neizvjesnosti među etničkim Srbima, jer neki koji su se željeli vratiti u Hrvatsku to nisu htjeli učiniti dok ne budu sigurni da neće biti uhićeni; neki drugi, koji su smatrali da im je dodijeljen oprost, kasnije su bili uhićeni.

U odvojenim slučajevima u travnju i srpnju, srpski policajci u Borovom Selu i Ilokiju (oba su mjesta u podunavskoj regiji) uhićeni su zbog ratnih zločina iz 1991. i 1993., unatoč činjenici da ih je Ministarstvo unutarnjih poslova prethodno provjerilo za službu u policiji. Vlast je dala do znanja da postoje novi dokazi koji opravdavaju njihovo uhićenje. U rujnu, obojica su još bila u pritvoru čekajući suđenje. Usto, u barem još dva slučaja, etnički Srbi, policijski službenici u toj regiji, pobjegli su u SRJ kada su saznali da se nad njima provodi istraga. Nevladine su organizacije zamijetile da je čak i tako malen broj ovakvih, očito političkih slučajeva, uzrokovao veliku neizvjesnost među 700 srpskih policijskih službenika u regiji. Žalbu Miloša Horvata (1997. godine osuđen na pet godina zatvora zbog genocida na temelju standarda dokazivanja koje su međunarodni promatrači nazvali upitnima) Vrhovni je sud razmotrio u prosincu 1998., 18 mjeseci nakon što je uložena. Odlukom u lipnju, Vrhovni je sud odbacio Horvatovu žalbu na presudu, kao i žalbu državnog odvjetnika koja je kaznu od pet godina smatrala prekratkom.

Ustav zabranjuje izgon građana. Vlast je 1998. godine utvrdila proceduru kojom srpske izbjeglice koje su zemlju napustile 1995. godine mogu regulirati državljanstvo, pribaviti dokumente, vratiti se u Hrvatsku, i zatražiti povrat svog vlasništva. Provedba te procedure napreduje, međutim, napredak je spor i neujednačen (vidi Odjeljak 2.D.). Tijekom godine, povratak u Hrvatsku je bio omogućen za 8.625 osobe koje su bile izbjeglice u SRJ i Bosni i Hercegovini. Vladini podaci pokazuju da je od sukoba od otprilike 250.000 etničkih Srba koji su napustili svoje domove, 33.000 se vratio iz inozemstva, a 27.000 svojim domovima nakon što su bili raseljeni unutar zemlje. Istraživanje koje je UNHCR proveo u listopadu procjenjuje da bi stvarni broj srpskih povratnika mogao biti mnogo veći nego što pokazuju ovi podaci. Pozitivno je to što je Vlada je otvorila konzulat u Banja Luci, Bosna i Hercegovina, kako bi građanima u Bosni olakšala pribavljanje dokumenata. UNHCR i nevladine organizacije

izvijestile su da u hrvatskoj ambasadi u Beogradu dolazi do dugotrajnih zastoja u odobravanju državljanstva i pribavljanju putnih isprava za građane (većinom etnički Srbi) koji se žele vratiti u Hrvatsku. Etnički Srbi u Hrvatskoj koji traže dokumente također javljaju o stalnim problemima i zastojima, te o kontradiktornim zahtjevima lokalnih službenika u čijoj je nadležnosti izdavanje dokumenata.

E. Uskraćivanje poštenog javnog suđenja

Pravosuđe je nominalno neovisno, ali je izloženo političkom utjecaju. U praksi birokratska neučinkovitost narušava sustav, koji je opterećen s više od milijun neriješenih predmeta.

Pravosudni sustav sastoji se od općinskih i županijskih sudova, Upravnog suda i Vrhovnog suda. Nezavisni Ustavni sud odlučuje o ustavnosti zakona, Vladinim odlukama i o izborima, te služi kao zadnja žalbena instanca u pojedinačnim predmetima. Usporedni sustav trgovачkih sudova odlučuje u trgovackim i ugovornim sporovima. Državno sudbeno vijeće (koje se sastoji od predsjednika i 14 članova) tijelo je nezavisno kako od sudstva, tako i od Ministarstva pravosuđa, a bavi se imenovanjem i sankcioniranjem sudaca, predsjednika sudova i državnih odvjetnika - uključujući razrješenje. Županijski dom Hrvatskog državnog sabora imenuje članove Državnog sudbenog vijeća, a Zastupnički dom bira ih na mandat od osam godina. Jedanaest sudaca Ustavnog suda na isti se način bira na mandat od osam godina, dok se svi ostali suci imenuju doživotno.

Sucima je Ustavom zabranjeno članstvo u političkim strankama. Unatoč tome, HDZ je u znatnoj mjeri utjecao na sudstvo, a stizale su i kritike kako je Državno sudbeno vijeće (čije je članove imenovao Sabor s HDZ-ovom većinom) političko sredstvo izvršne vlasti. Iako vijeće ima ovlasti da neovisno djeluje pri imenovanju sudaca i preispitivanju istih, povremeno se oglušavalo na odluke Ustavnog suda. Štoviše, mandati osmorice od jedanaest sudaca Ustavnog suda istjekli su u prosincu, pa je HDZ postigao dogovor s oporbenim strankama da ih se zamijeni sucima izabranim po načelu političke lojalnosti, a ne profesionalnih zasluga. Na primjer, pobornik tvrde linije HDZ-a Vice Vukojević, inače poznat po nacionalističkoj retorici imenovan je u prosincu sucem Ustavnog suda. Sud je iz formalnih razloga odbio nekoliko istaknutih tužbi kojima se je tražilo poništenje imenovanja. Promatrači smatraju da bi taj dogovor mogao rezultirati jednim novim sudom koji bi bio manje nezavisni i stručan od prethodnog. Predsjednik prethodnog sastava Ustavnog suda javno je kritizirao postupak izbora novih sudaca istaknuvši da nijedan od izabranih nije profesionalni sudac.

Smanjen je ozbiljan manjak sudaca iz proteklih godina. Međutim, veći je problem što su mnogi od novoimenovanih sudaca neiskusni i vladavinu prava ne primjenjuju dosljedno. Iako vladajući HDZ možda nije izravno utjecao na sudačke odluke, novoimenovane je suce - često sklone HDZ-u - postavio HDZ. Suci su povremeno donosili odluke na netransparentan način te, čini se, u suprotnosti s dokazima ili zakonom.

Pravosudni je sustav opterećen golemim brojem neriješenih predmeta; procjenjuje se da ih ima od 750.000 do više od jednog milijuna, od kojih neki traju po 30 ili više godina. Predmeti koji se tiču prosječnih građana znaju se povlačiti godinama, dok se kaznene tužbe zbog

klevete ili drugi predmeti koji se tiču visokih državnih dužnosnika razmatraju u roku od nekoliko tjedana po "hitnom postupku". (vidi Odjeljak 2.A)

Iako Ustav propisuje niz prava u sudskom postupku, sudovi su građanima katkad uskraćivali pravično suđenje. Lokalne su vlasti često odbijale provesti sudske odluke. Na primjer, u pogledu Vladinog programa za povratak izbjeglica i raseljenih osoba, velika je većina sudske odluka donesena u korist etničkih Hrvata. U otprilike 22 posto svih razmatranih predmeta odluka je donesena u korist ne-hrvatskog tražioca. U onim slučajevima u kojima je sud donio odluku u korist ne-Hrvata, policija je provela tek nekoliko sudske naloga za deložaciju hrvatskog stanara iz kuće u srpskom vlasništvu (vidi Odjeljak 1.F.). Unatoč travanjskoj odluci Ustavnog suda kojom je ukinuta odredba Grada Zagreba kojom su ograničeni javni prosvjedi u gradu, lokalni su službenici nastavili provoditi tu odredbu (vidi Odjeljak 2.B.). Slučajevi u podunavskoj regiji (Istočna Slavonija) u kojima je tužitelj bio etnički Hrvat razmatrani su i rješavani u roku od nekoliko dana ili tjedana, a sudske su odluke provođene ekspeditivno, ponekad nauštrb zakonskih prava Srba. Međutim, slučajevi u kojima je tužitelj bio etnički Srbin često su se vukli mjesecima ili godinama. Vlast je nastavila primjenjivati upitne pravne standarde u provedbi općeg oprosta prihvaćenog 1996. (vidi Odjeljak 1.D.). Prema riječima predsjednika udruge hrvatskih sudaca, vlada nije izdvojila potrebna sredstva za redovito funkcioniranje sudova. Neriješene predmete u Zagrebu, Rijeci i Splitu nadalje komplikiraju ograničenja vlasti u korištenju telefona, plina, vode i struje u cijeloj zemlji.

Iako Ustav jamči pravo na pravedno suđenje i cijeli niz prava na redoviti postupak na sudu, sudovi su katkad građanima uskraćivali pravedno suđenje. Lokalne su vlasti često odbijale provesti sudske odluke. Na primjer, postignut je malen ili nikakav napredak u brojnim slučajevima nezakonitih deložacija: iako je zakoniti vlasnik imao sudske odluke u svoju korist, nije mu omogućen pristup vlastitoj imovini. Sudske su odluke u golemoj mjeri išle na ruku etničkim Hrvatima kada je riječ o imovinskim zahtjevima izbjeglica i prognanika. Oko 22 posto svih zahtjeva podnesenih sudu riješeno je u korist nehrvata; policija je uopće provela tek nekolicinu sudske naloga za deložaciju Hrvata korisnika kuće u vlasništvu Srbina. (vidi Odjeljak 1.F.) Mnogi od tih slučajeva tiču se sadašnjih ili bivših pripadnika Hrvatske vojske ili policije, a lokalne vlasti odbijaju djelovati protiv njih u korist zakonitog vlasnika. Jedini pravni lijek koji stranka ima na raspolaganju jest ponovno od suca zatražiti provedbu prve odluke, što je dugotrajan i skup postupak koji još uvijek ne garantira njezino provođenje. Unatoč odluci Ustavnog suda u travnju kojom se ukida odluka Grada Zagreba o ograničavanju javnih prosvjednih skupova u gradu, lokalni su dužnosnici i dalje primjenjivali istu odluku dok u listopadu nije donesen novi zakon (vidi Odjeljak 2.B.) Slučajevi u području Podunavlja (Istočna Slavonija) kada je tužitelj bio etnički Hrvat saslušavani su i rješavani u roku od nekoliko dana ili tjedana, a sudske su se odluke provodile ekspeditivno, ponekad i na štetu zakonskih prava Srba. Međutim, slučajevi u kojima je tužitelj bio etnički Srbin često su se povlačili mjesecima ili godinama.

Vlast je i dalje primjenjivala upitne pravne standarde u provedbi općeg oprosta koji je donesen 1996. godine. Postojali su vjerodostojni dokazi da su zločini za koje su dotične osobe trebale biti amnestirane prekvalificirani u klasičan kriminal ili ratne zločine (vidi Odjeljak 1.D.).

U svibnju, dva su slučaja jasno pokazala različito postupanje prema Srbima i Hrvatima optuženima za ratne zločine. Županijski sud u Osijeku, u podunavskoj regiji, osudio je na

zatvorsku kaznu od osam do petnaest godina pet etničkih Srba ("šodolovačka skupina") za zločine protiv civilnog stanovništva zbog sudjelovanja u topničkim napadima na civilne ciljeve u 1991. i 1992. godini. Optuženi su za neodređenu seriju napada, a dokazi nisu uvjerljivo povezali optužene s napadima. Proces se usredotočio na činjenicu da su optuženi bili pripadnici jedinice za koju je poznato da je djelovala u tom području u danom vremenskom razdoblju. Tijekom suđenja ministar pravosuđa Zvonimir Šeparović posjetio je Županijski sud u Osijeku, s predsjednikom suda Petrom Kljajićem i drugim sucima razgovarao o "aktualnim pravnim pitanjima", te davao izjave da na pravosudni sustav neće utjecati pritisak iz inozemstva. Samo dva dana nakon Šeparovićeva posjeta, sud je donio presudu koja je bila žestoko kritizirana u srpskoj etničkoj zajednici. U studenom je Vrhovni sud ukinuo presude te oslobođio optuženike. Također u svibnju, šest je etničkih Hrvata pušteno na slobodu u slučaju "Pakračka Poljana" (četvorica su oslobođena optužbi, a dvojica osuđena na vrijeme već provedeno u pritvoru) zbog zločina počinjenih protiv Srba u zapadnoj Slavoniji 1991. godine. To je bilo prvo veliko suđenje etničkim Hrvatima za ratne zločine počinjene nad Srbima. Presude su donesene unatoč novinskom intervjuu optuženog Miroslava Bajramovića iz 1997. godine u kojem je priznao da je osobno ubio 70 Srba u Pakračkoj Poljani, ukazao na ostale optužene, kao i na Tomislava Merčepa, poznatog tvrdolinijskog političara koji nikad nije optužen. Iako su Bajramovićevi navodni zločini bili dobro poznati vlastima, optužnica je podignuta tek nakon što je javnost bila zgrožena novinskim intervjuom. Intervju u procesu nije bio bio ponuđen kao dokaz, a nije se učinio nikakav stvaran napor da se pribave dokazi ili pronađu svjedoci koji bi poduprli optužbe.

Nije bilo izvještaja o političkim zatvorenicima.

F. Proizvoljno zadiranje u privatnost, obitelj, dom ili korespondenciju

Ponekad je vlast zadirala u ova prava. Ustav propisuje nepovredivost doma. Samo sud može izdati nalog za pretres, koji mora sadržavati obrazloženje. Policija može ući u stan bez naloga ili pristanka vlasnika samo ako je nužno provesti uhidbeni nalog, uhitići osumnjičenika, ili spriječiti ozbiljnu opasnost po život ili imovinu. Iako se vlast općenito pridržavala tih normi, bilo je značajnih izuzetaka kada vlast nije u praksi poštivala privatnu imovinu. Unatoč uspostavljanju mehanizma kojim se imovina teoretski mogla vratiti izvornom vlasniku, vlast taj program nije snažno provodila. Nadalje, ne postoji odredbe za povratak bivšim domovima pojedinaca, posebice građana srpske nacionalnosti, koji su u vrijeme rata izgubili stanarsko pravo.

Bilo je mnogo novinskih izvještaja i izjava nekolicine istaknutih osoba da su vlasti dopustile široku akciju prisluskivanja nezavisnih medija, oporbenih političkih ličnosti, te drugih (vidi Odjeljak 2.A.) Objavljene informacije upućivale su na upotrebu prisluskivanja od strane vladinih obavještajnih službi. U veljači je tjednik "Nacional" navodno podnio tužbu protiv ravnatelja Službe za zaštitu ustavnog poretka, odnosno ministra unutarnjih poslova Ivana Penića zbog prisluskivanja i nezakonita praćenja aktivnosti novinara tog tjednika. Oporbeni saborski zastupnik koji je navodno i sam bio podvrgnut nadzoru, pozvao je Predsjednika da intervenira po tom pitanju, ministra Penića da podnese ostavku, te zatražio osnivanje komisije za istraživanje rada obavještajnih službi. Penić je izjavio da je Ministarstvo unutarnjih poslova otpočelo istragu tih navoda. Nakon izjava u prosincu da obavještajne službe prisluškuju ured i

telefon privremenog Predsjednika RH i Hrvatskog državnog sabora, Vlatka Pavletića, saborska je komisija zaključila da tako nešto ne стоји. Međutim, Pavletić je pozvao na ograničavanje uvjeta pod kojima obavještajne službe mogu zakonito koristiti prislušne uređaje. Potkraj istog mjeseca, bivši ravnatelj Hrvatske informativne službe Miroslav Šeparović objavio je imena nekoliko javnih ličnosti koje su po njegovu iskazu nezakonito pratile obavještajne službe po zahtjevu hadezeovskih tvrdolinijaša. Taj popis uključuje kako članove oporbe, tako i HDZ-a.

Unatoč odluci Ustavnog suda iz 1997. godine kojom je nekoliko odredbi Zakona o privremenom preuzimanju određene imovine proglašeno neustavnima, golemoj većini srpskih vlasnika imovine koji su pobjegli iz kuća koje su kasnije zauzeli etnički Hrvati nije omogućen pristup njihovoj imovini. Program povratka izbjeglica i raseljenih osoba iz 1998. godine, koji uključuje mehanizme za povrat vlasništva i obnovu, primjenjivao se vrlo sporo, a zabilježeno je tek nekoliko slučajeva povrata vlasništva, budući da su i nacionalne i lokalne vlasti propustile poduzeti mjere kako bi deložirale privremene stanare u korist izvornih vlasnika, a prema odredbama programa povratka. Nadalje, razmotreno je tek nekoliko zahtjeva etničkih Srba za obnovu. Unatoč nalozima nacionalne vlasti, lokalne vlasti (uključivši lokalna stambena povjerenstva) često nisu poduzimale korake kako bi regulirale dokumente kojima se priznaje ili ukida stanarsko pravo, ili tužile one koji su odbili napustiti zauzete kuće. Takva je situacija ostala uglavnom nepromijenjena tijekom cijele godine. Brojni raseljeni i izbjegli etnički Srbi povratnici i dalje su ostali izvan svojih domova, iako je u mnogim slučajevima kuća privremenog korisnika obnovljena, a nije bilo nikakvih prepreka njihovu povratku. Općenito u takvim slučajevima vlast nije snabdjela obnovljene kuće osnovnim komunalijama. Stambena su povjerenstva često namjerno bila nedjelotvorna, ne uspijevajući riješiti stambena pitanja i ignorirajući sudske odluke. U Kninu, stambeno je povjerenstvo riješilo manje od tuceta imovinskih sporova i nagomilalo pet stotina neriješenih slučajeva. Jedan od malog broja slučajeva "višestrukog zauzeća" (kada jedna obitelj zauzme više od jedne kuće, sprečavajući time povratak legalnih vlasnika) koji je riješen tokom godine, dogodio se u sisačkom području, gdje je jedan etnički Hrvat držao svog psa u inače praznoj kući jednog etničkog Srbina. Lokalne su vlasti do srpnja odbijale izbaciti psa, dok visoka povjerenica U.N.-a za ljudska prava i zapadni diplomati osobno nisu pokrenuli to pitanje u najvišim razinama vlasti. Uobičajeni su slučajevi neobaziranja na Vladin program povratka i njegove pravne odredbe.

Tijekom cijele godine, OEŠS i lokalne organizacije za zaštitu ljudskih prava izvještavali su o nasilnim deložacijama etničkih Srba iz kuća u vlasništvu Hrvata bez osiguravanja alternativnog smještaja. Reakcija policije bila je neujednačena, djelomično uslijed kontradiktornosti instrukcija viših vlasti. U mnogim slučajevima, aktivnost lokalnih političkih dužnosnika u toj regiji dovela je u pitanje njihovu nepristranost. Stambena povjerenstva u podunavskoj regiji (gdje su privremeni stanari pretežno etnički Srbi) bila su aktivnija i učinkovitija u vraćanju imovine izvornim vlasnicima kuća od stambenih povjerenstava u drugim regijama (gdje su privremeni stanari pretežno etnički Hrvati). U Belom Manastiru, službenici OEŠS-a i jedne nevladine organizacije zamjetili su da je jedna neslužbena stambena komisija, koju je vodio zamjenik gradonačelnika a podržavala lokalna policija, nepropisno deložirala nekoliko etničkih Srba. Građa za popravak i obnovu kuća oštećenih u ratu dijeljena je na način koji je diskriminirao Srbe, a sela u kojima su Srbi bili u većini obnavljana su sporije od većinski hrvatskih sela, unatoč prihvaćanju programa obnove u 1998. godini kojim se kanilo osigurati nediskriminirajuće pružanje takve pomoći. Aktualni su problemi nastavak stanovanja izbjeglica iz susjedne Bosne i Hercegovine i SRJ u kućama koje pripadaju hrvatskim Srbima, kao i

"primarna kategorija" etničkih hrvatskih građana, tj. sadašnjih ili bivših pripadnika oružanih snaga, udovica i siročadi. Etnički Hrvati koji su se željeli vratiti u podunavsku regiju nisu se mogli vratiti u kuće koje su zauzeli Srbi. Mnogi srpski povratnici nisu se mogli useliti u opljačkane i uništene kuće koje je vlast opisala kao useljive. Od ukupno 7.123 zahtjeva za povratom vlasništva upućenih Uredu za izbjeglice i prognanike (ODPR) do kraja kolovoza riješeno je manje od jedne četvrtine.

Nije učinjen nikakav napredak u rješavanju tisuća slučajeva hrvatskih građana (većinom etnički Srbi) koji su, zbog toga što su za vrijeme rata bili odsutni duže od šest mjeseci, izgubili svoja stanarska prava. Etnički su Srbi neproporcionalno pogodjeni zbog toga što nije postojao nikakav mehanizam povratka u Hrvatsku kako bi položili pravo na svoje vlasništvo, ili zbog toga što su živjeli u okupiranim dijelovima zemlje i propustili šansu da otkupe svoje stanove.

Nije bilo izvještaja da je Ministarstvo obrane proizvoljno oduzimalo stanarska prava osobama koje su u tim stanovima živjeli desetljećima. Hasim Begović iz Splita potkraj godine se uspio vratiti u svoj stan.

Tijekom godine su zabilježeni incidenti bombaških napada i paljevine povezani sa stambenim sporovima (vidi Odjeljak 5).

Ustav propisuje tajnost i sigurnost osobnih podataka, i ta je odredba općenito poštovana. Za razliku od prethodnih godina, tijekom godine nije bilo dojava da su zahtjevi etničkih Srba za povratkom u prvorodne domove na nekada okupiranim područjima korišteni kao izgovor pojedinaca za oštećivanje i uništavanje imovine kako bi se sprječio povratak Srba. Međunarodnim su organizacijama neprestano stizali izvještaji, mada u manjem broju nego prije, da lokalna stambena povjerenstva dozvoljavaju da se dozvole za privremeni smještaj prenose među privremenim korisnicima, tako da prebivalište ostaje zauzeto čak i nakon što se sazna za namjeru da se izvorni vlasnik vrati.

ODJELJAK 2 - Poštivanje građanskih sloboda

A. Sloboda govora i tiska

Ustavom se jamči sloboda mišljenja i izražavanja, posebno sloboda tiska i ostalih medija, sloboda govora i javnog izražavanja, kao i slobodno osnivanje institucija javne komunikacije. Međutim, vlast je u praksi ta prava ograničavala. Vlast kontrolira ili utječe na velik dio tiskanih medija, elektronskih medija (naročito televiziju), te utječe na sudstvo i njime manipulira. Sve ovo, zajedno s daljnjim uzneniravanjem novinara koji su kritizirali vladajući HDZ (kroz gubitak radnog mjesto, izbacivanja iz etera, otvorenu cenzuru, zastrašivanje i kazneni progon), u praksi je gušilo mnoge od tih sloboda. Vlast je nastavila neslužbenu kampanju uzneniranja nezavisnih medija tijekom cijele godine, a više od 300 kaznenih i 600 građanskih parnica protiv novinara je u tijeku, mnoge od kojih su pokretali vladini dužnosnici i njihovi bliski srodnici ili suradnici. Zakon daje pravo državnom odvjetniku na žalbu protiv oslobođajuće presude, čime se potencijalno novinare dovodi u opasnost da budu dva puta suđeni za isto djelo. I dalje su stizali izvještaji o tome da vlast prisluškuje neke nezavisne novinare (vidi

Odjeljak 1.F.). Novi Zakon o telekomunikacijama, donesen 30. lipnja, stvorio je priliku za nezavisne medije, posebice time što je dozvolio umrežavanje nezavisnih radio i televizijskih postaja ili njihovu zajedničku proizvodnju programa i emitiranje nacionalnog programa pet sati dnevno, kako bi bile konkurentne državnoj televiziji. Međutim, vlast je nastavila kontrolirati i manipulirati regulatornim sistemom i licenciranjem radija i televizije. Posebice, vladajuća je stranka zadržala mogućnost izbora članova Upravnog vijeća i Vijeća za radio i televiziju u mandatu od tri do pet godina, a ti će članovi određivati cijene i davati koncesije kroz procedure koje su još uvijek proizvoljne i netransparentne.

Unatoč dalnjim domaćim i međunarodnim prosvjedima, vlast nije poduzela korake da izmjeni članke Kaznenog zakona koji propisuju kazneni progon novinara koji objave "državne tajne" ili povrijede čast ili dostojanstvo Predsjednika, premijera, predsjednika Sabora, ili predsjednike Vrhovnog, odnosno Ustavnog suda. Pojedinac može kritizirati vlast no ne uvijek bez posljedica. 6. svibnja u Zagrebu je podignuta optužnica protiv četiri djelatnika Zagrebačke banke zbog toga što su 1998. godine novinarima odali sadržaj povjerljivih bankovnih dokumenata. Isto tako je podignuta optužnica protiv novinarke koja je napisala članak u kome su objavljeni detalji o tajnim bankovnim računima Ankice Tuđman, supruge Predsjednika RH. I dalje postoji više od 900 tužbi zbog klevete, koje su protiv novinara i izdavača podigli službenici vlasti i privatne osobe, od kojih većina potječe iz prethodnih godina. Zakoni koji su dobili potporu HDZ-a, kazneni i građanskopravni, koji su te tužbe omogućili, prihvaćeni su u proteklim godinama uz kritike da su preobuhvatni. HDZ nije poduzeo nikakve mjere kako bi te zakone poboljšao ili izmjenio. Iako su optuženi ponekad pobjeđivali u tim sporovima, zakoni o kleveti ostaju problematični zbog toga što obrana u takvim slučajevima za njih predstavlja znatan i trajan financijski i osobni teret. Županijski sud u Zagrebu u ožujku je potvrdio oslobađajuću presudu za Davora Butkovića, bivšeg glavnog urednika tjednika "Globus", završivši time njegovu pravnu bitku koja je obuhvaćala vladinu žalbu na prethodnu oslobađajuću presudu iz 1998. godine, što je taj tjednik stavilo u situaciju da mu bude ponovno suđeno za isto djelo.

Trenutno postoji oko sedamdeset tužbi (dvadeset kaznenih i pedeset građanskih) pokrenutih protiv izdavača nezavisnog satiričkog tjednika "Feral Tribune", gdje potencijalni odštetni zahtjevi prelaze 2 milijuna američkih dolara (14 milijuna kuna), kao i neutvrđen iznos pravnih i sudske troškova.

Vladajuća stranka i poslovni ljudi koji su s njom u bliskoj vezi nastavili su praktično održavati monopol u tiskanju i distribuciji časopisa i novina. Krajnje finansijske teškoće koji proistječu iz općenito teških ekonomskih uvjeta uzrok su aktualnih problema medija. Distributer "Tisak" dospio je do nelikvidnosti, nemogućnosti plaćanja izdavačima, posebice nezavisnim izdavačima, tako zaprijetivši njihovoj finansijskoj stabilnosti. Samo dug "Tiska" prema "Nacionalu" iznosi više od 500.000 američkih dolara (gotovo četiri milijuna kuna). Vladin plan spašavanja poduzeća do kraja godine nije bio proveden. Sporo odvijanje sudskega procesa veoma otežava nastojanje tih izdavača da pravovremeno rješavanje teškoća s njihovim isplatama potraže na sudu. Časopisi i novine isto su se tako žalili na slabu kontrolu nad distribucijom njihovih izdanja, pri čemu su se velike količine ponekad slale u udaljena mjesta, a velika urbana tržišta ostavljala nedovoljno snabdjevenima.

U srpnju je glavni urednik nezavisnog tjednika "Nacional" ustvrdio da vlast napada hrvatske nezavisne tiskane medije, uključujući "Nacional", s ciljem marginalizacije ili eliminacije

nezavisnih medija u predizbornoj utrci. Uznemirivanje "Nacionala" od strane vlasti pojačano je nakon što je tjednik u lipnju objavio članak u kojem se tvrdilo da je vlast lažirala hrvatsko nogometno prvenstvo po naređenju Predsjednika Tuđmana. Ministarstvo unutarnjih poslova tada je otvorilo istragu protiv "Nacionalovih" zaposlenika osumnjičenih za objavlјivanje "državne tajne" i naredilo policijski pretres "Nacionalovih" ureda i domova glavnog urednika Ive Pukanića i njegovih roditelja. U lipnju su vlasti uhitiile "Nacionalovog" urednika zbog njegove uloge u objavlјivanju navodnih državnih tajni. 9. lipnja su vlasti uhitiile i bivšeg ravnatelja Hrvatske informativne službe, Miroslava Šeparovića, jer je navodno pustio u javnost "državne tajne" o nogometnim utakmicama. Vlasti su odustale od progona protiv Šeparovića u kolovozu (vidi Odjeljak 1.D.). Pukanić je nakon otkrivanja nogometne afere također bio izložen javnim prijetnjama smrću od strane izbornika državne nogometne reprezentacije.

Prema izvještajima, nastavljen je policijski nadzor novinara; "Nacional" je ustvrdio da su njegovi novinari pod neprekidnim nadzorom, te da se prisluškuju njihovi telefoni i u uredu i kod kuće (vidi Odjeljak 1.F.).

25. veljače dva nepoznata napadača pretukla su novinara i fotoreportera nezavisnog dnevnika "Jutarnji list". Njih dvojica su fotografirala izgradnju nove kuće u vlasništvu pomoćnika ministra obrane generala Marinka Krešića, za koju navodno nije imao dozvolu. Vlasti su uhitiile dva osumnjičenika, a glasnogovornik Vojne policije opovrgnuo je tvrdnje da su napadači bili pripadnici te postrojbe.

HDZ-ova kontrola nacionalnih elektronskih medija i dalje je sveprisutna i očita. Hrvatski radio i televizija (HRT) jedina je nacionalna mreža i osnovni je izvor informacija za 88 posto stanovništva. HRT emitira na tri nacionalna radio i televizijska kanala. Formalno pod kontrolom Sabora, HRT-om je u praksi upravlja vladajući HDZ. Vlast je kontrolirala državnu televizijsku mrežu putem Vijeća HRT-a, kojim je kao i Vijećem za telekomunikacije dominirao HDZ. Vijeće HRT-a imalo je izravni nadzor nad aktivnostima i uredničkim sadržajem državnog radija i televizije, i tako de facto ograničilo mogućnost oporbenih stranaka da kritizira vladinu politiku (vidi Odjeljak 3). Međutim, rastuće uvjerenje da bi vladajuća stranka mogla izgubiti nadolazeće parlamentarne izbore, temeljem anketa koje pokazuju da HDZ zaostaje, navelo je HDZ-ove tvrdolinijaše da učvrste kontrolu nad HRT-om. HRT-ovo praćenje izborne kampanje često je pokazivalo sklonost HDZ-u, ali se primjetno poboljšalo u odnosu na prethodne izbore. Novo Vijeće HRT-a imenovano je u veljači, s predsjedavajućim koji je član Predsjedništva HDZ-a, novim glavnim urednikom koji je član Glavnog odbora HDZ-a, i dva nova pomoćnika koji su tvrdolinijaši HDZ-a. U kolovozu, HRT je najavio da će emisija "Jedan plus jedan", koja je prethodne godine bila cenzurirana od strane vlasti, biti ukinuta. HRT je isto tako ukinuo emisije Ive Lončara i Mirjane Rakić, koja je zamijenjena provladinim komentatorom. HRT je 19. siječnja iz programa izbacila emisiju koja je navodno trebala poticati "socijalni nemir i nasilje" (emisija je sadržavala izjavu jednog umirovljenika u kojoj on među ostalim kaže da bi trebalo objesiti jednog oporbenog čelnika). Vijeće za telekomunikacije dodijelilo je koncesiju za četvrti nacionalni program televiziji "Nova TV" čiji su vlasnici u bliskim vezama s HDZ-om. Tijekom godine nije ostvarena dugo očekivana reforma zakona o HRT-u. Donošenje tog zakona bila bi ključna stepenica u reformi elektronskih medija i općoj demokratizaciji. U posljednjim je godinama došlo do smanjenja količine govora mržnje u medijima, ali sklonost elektronskih medija HDZ-u ostaje problem.

Postoje javne i privatne radio i televizijske stanice. Zakon o telekomunikacijama donesen u lipnju omogućio je umrežavanje neovisnih radio i televizijskih stanica, čime bi se postigla nacionalna pokrivenost. Ubiranje prihoda isto tako je u velikoj mjeri prilagođeno potrebama HRT-a koji dobija pomoć iz državnih poreza na televiziju (koji predstavljaju oko dvije trećine HRT-ovih godišnjih brutto prihoda), kao i oko osamdeset posto prihoda od oglašavanja. Ta pomoć dovodi HRT u nepravednu prednost u odnosu na nezavisne televizijske stanice koje se pokušavaju natjecati dok su mogućnosti nezavisnih kuća u kupovanju programa itd. mnogo manje nego u slučaju HRT-a. Slični problemi postoje i u emitiranju radio programa.

Provedbena služba Ministarstva finansija - Financijska policija - često je korištena od strane Vijeća za telekomunikacije u zatvaranju stanica koje se smatralo prekritičnima prema vlasti, no ove je godine bilo manje izvještaja o takvim problemima. Novinari koji su iznutra tražili promjene na HRT-u bili su rutinski utišavani, a u mnogim slučajevima maknuti iz programa, iako su ostali na HRT-ovo platnoj listi.

Cenzura od strane vlasti utjecala je i na nezavisne medije. 29. siječnja, Ministarstvo pomorstva, prometa i veza zatvorilo je splitsku televizijsku stanicu ATV, s koncesijom za emitiranje na županijskoj razini. Službeni razlog bio je taj što ATV nije platila svoju godišnju koncesijsku pristojbu u iznosu od oko 35,000 američkih dolara (217.000 kuna). Međutim, oporbeni čelnici i promatrači iz nezavisnih medija prepostavljaju da je stаницa zatvorena zbog toga što je čelnik oporbenog HSLS-a, Dražen Budiša, imao zakazan termin u lokalnoj emisiji pod naslovom "Cenzura". Nacionalna udružba nezavisnih televizijskih stanica i Forum 21 (udružba neovisnih novinara elektronskih medija) prosvjedovali su protiv te odluke, i ustvrdili da premda spomenuto neplaćanje predstavlja pravni temelj za zatvaranje te stаницe, odluka ipak nije bila pravedna budući da gospodarska kriza i visoke koncesijske pristojbe uništavaju nezavisne elektronske medije. U veljači, dva dana nakon što je zapadni ambasador bio intervjuiran na jednoj lokalnoj radio postaji na varaždinskom području, glavni urednik i njegov zamjenik dobili su otkaz od vlasnika postaje, dužnosnika HDZ-a. Na sam dan kad je jedna nezavisna televizijska postaja u Splitu namjeravala emitirati emisiju u kojoj bi se pojavio jedan oporbeni političar, zaustavljen je emitiranje postaje zbog neplaćanja godišnjih koncesijskih pristojbi. Direktor stанице, član HDZ-a, kasnije je ukinuo emisiju.

Strane novine i časopisi mogli su se nabaviti u većim urbanim područjima u cijeloj zemlji, iako ih njihova visoka cijena (oko tri puta viša od cijene lokalnih novina) za većinu čini skupima.

Iako se akademika sloboda općenito poštuje, studenti tvrde da nevoljko govore o političkim pitanjima. Neki znanstvenici kažu da vlast na njih vrši suptilan pritisak putem kontrole fondova za istraživanja. U lipnju, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu zabranio je panel-diskusiju u organizaciji grupe studenata o eskalaciji nasilja u Hrvatskoj, navodno zbog toga što sudionici u diskusiji nisu bili članovi akademiske zajednice, i jer se o aktualnim političkim pitanjima ne bi trebalo raspravljati na Sveučilištu kako bi se očuvala njegova nezavisnost. Dekan je izjavio da će takvi događaji i ubuduće biti zabranjivani.

B. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav jamči pravo na mirno okupljanje. Međutim, vlast je tijekom godine povremeno proizvoljno provodila kontrolu kako bi to pravo ograničila, premda je zabilježeno manje

izvještaja o takvim događajima. Vlast je ograničavala to pravo braneći nekim grupama pristup na glavni zagrebački trg i druga mesta okupljanja. Zbog nepostojanja jasne politike u pogledu reguliranja takvih zbivanja i rješavanja pitanja sigurnosti i ometanja, kao i zbog činjenice da su se stranački skupovi HDZ-a i druga javna zbivanja redovno odvijali na tim mjestima, potezi vlasti čine se stranački pristranima i netransparentnima. Novi zakon usvojen u listopadu tek je neznatno manje restriktivan, utoliko što je omogućio okupljanje na prijavljenim demonstracijama na određenim lokacijama ali nije definirao transparentnu proceduru za odobravanje tj.uskraćivanje istih. Ipak, taj se zakon nije primjenjivao na način da bi otvoreno pogodovao HDZ-u, niti se je kritičarima vlasti posebno uskraćivala dozvola okupljanja, naročito u razdoblju prije parlamentarnih izbora u siječnju 2000.

U zemlji su se tokom cijele godine događali brojni skupovi i demonstracije. Mnogo demonstracija pokrenuli su radnici prosvjedući zbog slabih socijalnih prilika i plaća. 16. veljače oko 2000 radnika prosvjedovalo je u Zagrebu. Kada je ta skupina spontano odlučila doći na trg ispred zgrade Sabora, gdje su demonstracije inače zabranjene, dočekalo ih je oko 200 policajaca. U okršaju koji je uslijedio povrijedeno je nekoliko policajaca, od kojih jedan ozbiljno. Ustavni sud je 31. ožujka ukinuo Zakon o mirnom okupljanju koji je lokalnim vlastima davao pravo da odrede prostore za javna okupljanja. Javna okupljanja još se uvijek moraju unaprijed odobriti, no može ih se ograničiti samo iz sigurnosnih razloga, i to odlukom Ministarstva unutarnjih poslova. Međutim, lokalni su dužnosnici taj zakon nastavili provoditi, braneći pristup strateškim mjestima u gradu. U travnju, nedugo nakon odluke Ustavnog suda, zagrebačke su vlasti podnijele prekršajnu prijavu protiv istaknutog sindikalnog vođe zbog toga što je organizirao prosvjed pred jednom Vladinom zgradom. Osmog lipnja, u Zagrebu je spriječen prosvjed tekstilnih radnika iz Duge Rese. Zaustavio ih je veliki kordon policajaca doveden u Zagreb iz cijele zemlje. Oko pet stotina policajaca blokiralo je sporedne ulice kako bi spriječili da demonstranti izađu na trg na kojem se nalazi Vlada.

Ustavom je zajamčeno pravo udruživanja. Ipak, zakon donesen 1997. godine povećao je ovlasti Vlade u ograničavanju tog prava iako tokom godine nije bilo izvještaja da je ona i upotrijebila taj zakon da oteža osnivanje neke udruge. Zakon iz 1997. godine Vladi daje široke ovlasti da spriječi osnivanje neke udruge i prati sve aspekte njezine djelatnosti nakon osnivanja. Tijekom godine nisu zabilježeni primjeri zloupotrebe tog zakona u pogledu nevladinih organizacija, ali nekoliko je nevladinih organizacija primijetilo da sam proces registracije predstavlja smetnju kao nepotreban oblik nadzora od strane vlasti. Sve udruge od barem deset ljudi moraju registrirati svoju djelatnost. Djelatnost udruge može se administrativno obustaviti na temelju "osnovane" sumnje da se djelatnost grupe protivi Ustavu ili zakonu. Dok takva udruga na sudu ne dokaže nevinost, vlast je može zatvoriti i raspologati njenom imovinom. Procedura ponovne registracije je spora a mnoge su lokalne i međunarodne organizacije nailazile na birokratske prepreke. Prema zakonu, nevladine udruge se smatraju ponovno registriranim ukoliko ne dobiju obavijest o suprotnom. Međutim, bez pismene potvrde Ministarstva uprave o registraciji nevladine udruge nailaze na značajne zapreke u svakodnevnom djelovanju. Bilo je manje izvještaja o uznemirivanju finansijskom policijom (službenici Ministarstva financija ovlašteni bez naloga ući u prostorije i vršiti revizije koje mogu imati za posljedicu jednostrano zatvaranje dotične organizacije i prije bilo kakve redovite procedure) nego u prošlosti. U Osijeku je izvršena revizija u nevladinoj organizaciji za zaštitu ljudskih prava nakon što je njezin direktor prešao na novo radno mjesto u drugoj nevladinoj organizaciji, prema kojoj je predsjednik Tuđman javno iskazao animozitet. S

pozitivne strane, Vlada je osnovala Ured za nevladine organizacije koji je izdao sredstva u iznosu od jednog milijuna USD (7 milijuna kuna).

C. Sloboda vjeroispovijesti

Ustav jamči slobodu savjesti, vjere i slobodnog javnog isповједanja vjerskih uvjerenja, a vlast u praksi poštuje ta prava. Ne postoje formalna ograničenja za vjerske zajednice, i sve vjerske zajednice mogu slobodno obavljati javne obrede, te osnovati i voditi socijalne i karitativne ustanove. Glavne su vjeroispovijesti rimokatolička, pravoslavna i muslimanska, a postoji i mala židovska zajednica.

Hrvatski protestanti raznih denominacija, strano svećenstvo i misionari aktivno djeluju i propovijedaju.

Iako ne postoji službena državna religija, oko 85 posto stanovništva je katoličko, a linija razdvajanja između Rimokatoličke crkve i države često je u prošlosti bila nejasna. Vladajući HDZ periodično se pokušavao dovesti u što bližu vezu s Katoličkom crkvom. Crkva je, međutim, nerijetko nastojala odigrati nezavisnu ulogu u političkim pitanjima, a povremeno je otvoreno kritizirala aktualne političke prilike. Međutim, Crkva je iskoristila podršku HDZ-a da aktivno djeluje kako bi drugdje povećala svoj utjecaj, na primjer u školama. Čelni čovjek Katoličke crkve, nadbiskup Josip Bozanić, javno je aktivno promovirao pomirenje i povratak izbjeglica. Nadbiskup se u ožujku sastao s Pavlom, patrijarhom Srpske pravoslavne crkve, a u svibnju je javno uputio snažan izazov vlasti u svojoj propovijedi za mise na Dan državnosti kojoj je prisustvovao predsjednik Tuđman.

Religija i etnicitet u društvu su bisko povezani, ali većina incidenata diskriminacije motivirana je etnicitetom, a ne religijom. (Vidi Odjeljak 5.) Često je izvještavano o vandalizmu na srpskim pravoslavnim grobljima. Ministarstvo obrane zaposlilo je 19 katoličkih svećenika da se brinu o katolicima u oružanim snagama, ali nije zaposlilo nijednog pravoslavnog ili muslimanskog svećenika. Vlada zahtijeva da religijsko obrazovanje bude dostupno u školama, iako je pohađanje izborno. Školama je dozvoljeno omogućiti religijsko obrazovanje za manje vjerske zajednice, ako ispune potrebne kvote učenika. Međutim, nedostatak finansijskih sredstava, malen broj učenika iz malih vjerskih zajednica, i manjak kvalificiranih učitelja općenito su priječili održavanje religijskog obrazovanja tih zajednica, tako da je prevladavao katolički vjeroučitelji. Prema brojnim izvorima, iako nisu na to obvezani učenici su osjećali pritisak da trebaju pohađati vjeroučitelji. S pozitivne strane, u rujnu je Vlada dala upute školama koje ispunjavaju minimalnu kvotu učenika muslimanske vjeroispovijesti da sklope ugovore o radu s muslimanskim učiteljima. U prošlosti, Vlada nije plaćala muslimanske vjeroučitelje, za razliku od katoličkih koje jest plaćala. Židovski su predstavnici zamijetili da su osnovni podaci koje učenici slušaju o judaizmu netočni, a njihove su ponude da isprave gradivo prošle nezapaženo. Bilo je nekoliko slučajeva u kojima su pojedini misionari imali poteškoća u dobivanju misionarskih viza, no nije jasno je li ovdje bila riječ o vjerskoj diskriminaciji ili neučinkovitosti birokracije te propustu samih misionara da ispune sve potrebne zahtjeve. Misionari ne vode registrirane škole, ali Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana pruža besplatnu poduku engleskog jezika, često praćenu religijskom nastavom. Muslimanska zajednica u Zagrebu ima srednju školu, no Ministarstvo obrazovanja odbija priznati svjedodžbu te škole.

Iako je zadnjih godina vlast diskriminirala pojedine Muslimane kod izdavanja dokumenata o državljanstvu, vlasti su istima tijekom godine počele odobravati državljanstvo. Na području Topuskog (u području ranije pod okupacijom pobunjenih Srba) riješena je većina slučajeva od otprilike 2500 Muslimana koji nekoliko godina nisu mogli dobiti državljanstvo zbog toga što je njihov boravak na tom području prekinut vojnim sukobom.

D. Sloboda kretanja u zemlji, putovanja u inozemstvo, emigracija i repatrijacija

Ustav općenito jamči sva ta prava, uz određena ograničenja. Sve osobe boravak moraju prijaviti lokalnim vlastima. Pod izvanrednim okolnostima, vlast može zakonski ograničiti ulazak u zemlju ili odlazak iz nje ako je neophodno zaštiti "pravni poredak, zdravlje, prava i slobode drugih".

Iako nije bilo izvještaja da je vlast poništavala državljanstvo iz političkih razloga, propust da bez odlaganja potvrdi državljanstvo stotinama tisuća etničkih Srba koji su izbjegli iz zemlje nakon vojnih akcija 1995. i dalje je razlog za zabrinutost. Vlada je 1998. usvojila postupak kojim ti pojedinci mogu potvrditi državljanstvo i vratiti se u Hrvatsku. Međutim, učinci su bili minimalni zbog spore i neujednačene provedbe. Zajednička radna skupina zamijenjena je 1998. godine Odborom za koordinaciju povratka koji tijekom godine nije bio jako aktivan, premda su promatrači smatrali da je mogao biti koristan u olakšavanju povratka. Tijekom godine nisu zabilježeni slučajevi deportacije muškaraca Muslimana u miješanim brakovima. S pozitivne strane, Vlada je otvorila konzulat u Banja Luci i proširila konzularno djelovanje u Beogradu kako bi riješila zahtjeve za državljanstvom. Oko 500 takvih zahtjeva podnosi se svakog tjedna. Iako se u Beogradu rok za rješavanje zahtjeva potkraj godine nešto smanjio, u nekim se slučajevima čekalo i po tri mjeseca.

Postoji još uvijek znatan broj raseljenih osoba unutar zemlje, premda Vlada ne skrbi izravno o svima. Iako je Vlada u rujnu izvijestila o oko 77.000 osoba sa statusom izbjeglice ili raseljene osobe (50.000 raseljenih unutar zemlje i 27.000 izbjeglica, većinom iz Bosne i Hercegovine i SRJ), taj broj ne odražava u potpunosti dalnjih 140.000 bivših izbjeglica koje su postale hrvatski državljeni.

Međunarodni promatrači i nevladine organizacije procjenjuju da je bilo manje odlazaka etničkih Srba iz podunavske regije nego u prošlim godinama. Međutim, promatrači su imali poteškoća u praćenju odlazaka zbog toga što je Vlada u siječnju prestala objavljivati relevantne podatke. Populacija etničkih Srba u toj regiji opala je s predratnih 70.000 na oko 50.000. Otprilike 60.000 osoba izbjeglo je zbog sukoba u podunavsku regiju iz ostalih područja u Hrvatskoj, ali većina se ili vratila kućama ili je otišla u SRJ. Oko 3.000 raseljenih osoba ostalo je u regiji. Iz regije je emigriralo oko 40.000 osoba zbog slabih ekonomskih prilika u kombinaciji s diskriminacijom usmjerenom protiv etničkih Srba. Broj hrvatskih Srba koji su emigrirali u Veliku Britaniju povisio se na nekoliko stotina mjesечно do sredine godine, a procjenjuje se da većinu tvore ekonomski migranti. Očito zabrinuta izgledima da bi građani mogli izgubiti privilegiju izuzeća od europskog režima viza, Vlada je pokušala zaustaviti emigriranja. Uz izdavanje jednokratnih putnih isprava umjesto putovnica izbjeglicama koje su se vraćale iz SRJ i Bosne i Hercegovine, neprestano su stizali izvještaji da na zagrebačkom aerodromu hrvatski službenici maltretiraju Srbe koji odlaze, uključivši zadržavanje putnika dok

avioni ne uzlete bez njih. U studenom je Velika Britanija uvela vize za sve hrvatske građane. Etnički motivirani incidenti usmjereni protiv etničkih Srba obuhvaćaju verbalno i pravosudno uznemirivanje, nasilne deložacije, premlaćivanja i tri ubojstva. Međunarodni promatrači su tijekom godine u podunavskoj regiji zabilježili 1.017 slučajeva etnički motiviranih zastrašivanja i sukoba zbog stambenih pitanja. Taj broj uključuje 61 fizički napad. (Vidi Odjeljak 5.) Unutar regije, polovica svih prijavljenih incidenata dogodila se u samom Vukovaru.

Selo Berak (u predgrađu Vukovara) bilo je tijekom godine poprištem brojnih incidenata protiv Srba, naročito nakon što su Hrvati povratnici u svibnju počeli prosvjede zbog nestalih osoba. U podunavskoj regiji, gdje su etnički Srbi izuzeti od vojne službe do siječnja 2000, povremeno je bilo izvještaja da lokalni službenici odbijaju izdati putovnice etničkim Srbima ako ovi ne podaštu dokaze o služenju vojske.

Službena je Vladina politika da se svi hrvatski građani mogu slobodno vratiti svojim domovima širom zemlje. Međutim, u praksi se etnički Srbi koji su otišli u vrijeme vojnog sukoba i kasnije se vratili suočeni s otvorenom diskriminacijom i brojnim birokratskim preprekama kada zatraže povrat imovine ili financijsku ili zdravstvenu pomoć na koju svi povratnici imaju zakonsko pravo. U rujnu, OEES je izvijestio da se etničke srpske izbjeglice općenito mogu vratiti u zemlju, ali da uglavnom ne mogu ostvariti povrat vlasništva. Polovica svih povrata imovine ostvarena je u podunavskoj regiji gdje se Vladin program povratka provodio selektivno, i gdje većinu tražioca povrata čine etnički Hrvati koji se vraćaju iz drugih područja u Hrvatskoj. Diskriminacija etničkih Srba bila je uočljiva na svim razinama procesa povratka. Tokom godine, više od 70 posto povrataka interno raseljenih osoba ostvareno je u podunavskoj regiji. Ti su povratnici pretežno etnički Hrvati. U prosincu je promijenjen Zakon o prognanicima i izbjeglicama, tako da su diskriminirajuće odredbe uklonjene. Međutim, početkom godine Vlada je donijela tumačenje zakona koje je bilo naklonjenije privremenim korisnicima imovine nego izbjeglicama koji su se htjeli vratiti na svoje vlasništvo. Osim toga, vlast nije učinila korake da ukloni odredbe Zakona o područjima od posebne državne skrbi te Zakona o obnovi, koje su bile diskriminirajuće prema etničkim Srbima, unatoč preuzetoj obavezi kako će iste izmijeniti do rujna 1998. godine.

OEES je procijenio da osobe koje su se vraćale izvan procesa organiziranog povratka nisu uvijek pravedno tretirane, iako je taj proces funkcionirao dobro. Sustav uspostavljen između Vladinog Ureda za prognanike i izbjeglice i Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR) dobro je funkcionirao. Ured je obrađivao prosječno 450 zahtjeva za povratak tjedno i tjesno surađivao s UNHCR-om kako bi prihvatio povratnike (pretežno etničke Srbe) iz SRJ te Bosne i Hercegovine. Međutim, Vlada nije dosljedno omogućavala pravovremeno ostvarivanje povlastica i prava povratnika. Posebno zabrinjava sve veći broj potencijalnih povratnika čiji su slučajevi odgođeni zbog toga što su njihovi prijeratni domovi zauzeti ili uništeni. Vlada nije aktivno poticala povratak građana koji nisu imali sređen alternativni smještaj.

Neprestano su stizali izvještaji da Vladini uredi nisu ravnomjerno dijelili humanitarnu pomoć i pomoć za obnovu. Vlada je domaćim i stranim humanitarnim organizacijama omogućila pristup svim raseljenim osobama i dozvolila im pružati pomoć. Međutim, vlast je povremeno optuživala međunarodne organizacije za sklonost da pomoć pruže samo povratnicima etničkim Srbima.

Vlast surađuje s UNHCR-om i drugim humanitarnim organizacijama koje pomažu izbjeglicama. Iako Vlada još nije donijela zakon za provedbu odredbi Konvencije Ujedinjenih naroda iz 1951. koja se odnosi na status izbjeglica, te njezina Protokola iz 1967., Vlada je s UNHCR-om osnovala radnu grupu za razvoj odgovarajućih zakona u 1999. Ured za prognanike i izbjeglice izvjestio je da je do rujna Vlada osigurala utočište za 29.000 osoba iz raznih dijelova bivše Jugoslavije, te da finansijski podupire još 100.000 raseljenih osoba (ne računajući raseljene etničke Srbe u podunavskoj regiji). Suočena s izbjegličkom krizom na Kosovu, Vlada je u dogovoru s međunarodnom zajednicom pristala prihvatići do 5.000 kosovskih izbjeglica, a to je i počela činiti po završetku krize. Međutim, UNHCR je izvjestio o jednom slučaju kada je kosovski Albanac vraćen u SRJ gdje su vlasti s njim loše postupale. Vlada je kasnije priznala da je u tom slučaju pogrešno postupila. 11. travnja je ogranična policija zbog nedostatka odgovarajuće dokumentacije odbila ulaz u zemlju 18 kosovskih Albanaca koji su tražili utočište, a postojali su i drugi izvještaji o protjerivanju kosovskih Albanaca u Bosnu i Hercegovinu.

ODJELJAK 3 - Poštivanje političkih prava: pravo građana na promjenu vlasti

Provjeta izbora 1995. godine ozbiljno je ograničila pravo građana da promijene vlast. Svi građani stariji od 18 godina imaju pravo glasa tajnim glasanjem. Predsjednik, koji se bira na mandat od 5 godina, ima znatnu moć i utjecaj, ali je Ustavom ograničen na dva mandata. Parlament se sastoji od Zastupničkog i Županijskog doma. Tijekom godine HDZ je imao većinu u oba doma, a često se uloga HDZ-a kao političke stranke preklapala s ulogom vlasti. HDZ je nastavio koristiti i proširivati svoju izravnu i neizravnu kontrolu nad mnogim aspektima javnog života, što uključuje televiziju i tisak, bankarstvo, privatizaciju i ekonomiju. Međutim, 3. siječnja 2000. godine, vladajući HDZ je od oporbene koalicije izgubio na parlamentarnim izborima. U prosincu je tijekom svog drugog petogodišnjeg mandata umro Predsjednik Tuđman. Tuđman je ponovo izabran za predsjednika Hrvatske u lipnju 1997. godine, na izborima koje je OEES ocijenio "u osnovi manjkavima" te "slobodnim, ali ne i poštenima". Izbori za njegova nasljednika morali su se održati do 7. veljače 2000. godine. Tijekom godine, široke predsjedničke ovlasti, dominacija HDZ-a, utjecaj vlasti na sudstvo, te njezina kontrola medija, nominalno demokratsko uređenje zemlje zajedno čine autoritarnim.

Vlast je napravila određeni napredak u rješavanju pitanja koja je postavio OEES i druge međunarodne organizacije koje su dokumentirale nedostatke izbornog sustava i kritizirale predsjedničke izbore održane 1997. godine. Izborni zakon je temeljen prvenstveno na kompromisu do kojeg je došlo u svibnju tijekom pregovora između šest najvećih oporbenih stranaka i vladajućeg HDZ-a, iako je konačna verzija sadržavala promjene koje je unio HDZ. Prethodni izborni zakoni izravno su zadirali u pravo građana da promijene vlast. Novi izborni zakon koji je Sabor usvojio u listopadu, smanjio je broj mandata rezerviranih za birače iz dijaspora (oko 2% populacije), s fiksne kvote od 12 zastupničkih mesta (ili oko 10% mandata) na nefiksnu kvotu koja biračima dijaspora dodjeljuje broj zastupničkih mesta proporcionalan njihovu udjelu u cjelokupnom biračkom tijelu. Na izborima održanim 1995. godine, 90% birača dijaspora glasalo je za vladajući HDZ. Zakon je, međutim, smanjio broj mandata namijenjenih srpskoj manjini. Nadalje, zakon o državljanstvu i izbornu zakonodavstvo daju državljanstvo a time i pravo glasa na temelju puke etničke pripadnosti Hrvatima iz inozemstva bez stvarnih veza s domovinom. U međuvremenu Vlada nije omogućila

da hrvatski Srbi, koji su pobjegli 1995. godine, a koji žele priхватiti obveze hrvatskog državljanstva, dokumentiraju svoje hrvatsko državljanstvo kako bi glasali i konačno se vratili. Novi izborni zakon isto tako je odredio da nevladine udruge mogu nezavisno pratiti tijek izbora, osnivanje višestranačkih izbornih komisija, te je eliminirao zasebne više pragove za koalicije.

Uz Vladinu interpretaciju i primjenu zakona kakva je odgovarala potrebama vladajuće stranke, vlast je koristila i kontrolu elektronskih medija kako bi kontrolirala političke procese. Unatoč dogovoru iz svibnja, da će se javna radio i televizija transformirati u istinski slobodan i neovisan medij, Zakon o telekomunikacijama iz lipnja ponudio je tek manje promjene, a HDZ zadržao nadzor nad HRT-om tijekom cijele godine. Istaknuti članovi HDZ-a bili su članovi uprave državne televizijske mreže. Njihov utjecaj nije samo ograničavao mogućnosti opozicijskih stranaka da kritiziraju Vladinu politiku i djelatnosti, već je ograničavao i mogućnosti opozicije da vlast i javnost u potpunosti uvedu u otvoreni politički dijalog (vidi Odjeljak 2.A.).

Iako nije bilo zakonskih ograničenja sudjelovanja žena ili manjina u političkim procesima, one su u malom broju zastupljene u vlasti i politici. Tek je manji broj žena sjedio u Saboru, izvršnoj vlasti i sudovima. U Saboru, čiji je Zastupnički dom raspušten u studenom, 4 od 68 zastupnika u Županijskom domu i 11 od 127 zastupnika u Zastupničkom domu bile su žene.

Izborni zakon propisuje zastupljenost manjina u parlamentu, te razmjernu zastupljenost svake manjine koja čini više od 8 posto stanovništva. Nijedna manjina ne zadovoljava taj kriterij. Zastupljenost srpske manjine u Hrvatskoj, međutim, utemeljena je na procjenama vlasti o broju Srba koji su napustili Hrvatsku između 1991. i 1995. godine, te na pretpostavci da se oni neće vratiti. Do promjena u izbornom zakonu, tri su mjesta određena za srpsku manjinu u Zastupničkom domu, a dva su srpska člana imenovana u Županijski dom. Međutim, izborni zakon koji je u listopadu usvojio Sabor s HDZ-ovom većinom, smanjio je broj zastupničkih mjeseta određenih za manjine sa sedam na pet, smanjio je broj mandata namijenjenih etničkim Srbima s tri na jedan (što je manje od 1% mjeseta u Zastupničkom domu) unatoč činjenici da etnički Srbi čine oko 6% stanovništva zemlje. Od četiri preostala mjeseta jedno je namijenjeno talijanskoj manjini, jedno mađarskoj manjini, jedno češkoj i slovačkoj manjini, a jedno dijeli ruska, židovska, njemačka, austrijska i ukrajinska manjina. Nije bilo muslimanskih predstavnika u parlamentu unatoč činjenici da je u posljednjem popisu stanovništva (1991. godine) 40000 Muslimana predstavljalo drugu najveću manjinu, nakon Srba, a ni novi izborni zakon nije predviđao zastupnička mjeseta za muslimansku manjinu. Ustavni amandmani koje je Sabor s HDZ-ovom većinom usvojio 1997. godine izbrisao je Muslimane s popisa priznatih manjina (vidi Odjeljak 5).

ODJELJAK 4 - Odnos vlasti prema istragama međunarodnih i nevladinih organizacija o navodnim kršenjima ljudskih prava

Organizacije za zaštitu ljudskih prava diljem zemlje bile su u mogućnosti djelovati kako bi spriječile kršenja ljudskih prava i na svoju zabrinutost skrenuti pažnju lokalnih i središnjih vlasti, kao i pažnju domaćih i međunarodnih medija. Pučki pravobranitelj kojeg je imenovala

Vlada periodično se sastajao s predstavnicima organizacija za zaštitu ljudskih prava. Reakcije drugih ministarstava bile su raznolike. Organizacije za zaštitu ljudskih prava izvijestile su da su do bile odgovor u pojedinim slučajevima, ali da je vlast često propuštala ispraviti postojeće sustavne nedostatke koji su uzrokovali probleme. Na primjer, brojne nevladine udruge opetovano su postavljale pitanje propusta vlasti da ministrima i lokalnim vlastima izda naputke za primjenu Zakona o konvalidaciji usvojenog u listopadu 1997. godine (kojim se omogućuje priznavanje ili "konvalidacija" dokumenata izdatih na nekada okupiranim područjima - vidi Odjeljak 5). S pozitivne strane, skupina nevladinih organizacija, od kojih su najveće GONG i Glas 99, aktivno je organizirala kampanju predizbornog informiranja.

Prema zakonu, nevladine organizacije nailaze na poteškoće pri traženju priloga ili donacija za podupiranje svog djelovanja. Dijelom je to posljedica činjenice da nema poreznih olakšica za donatore. Nevladine organizacije usto moraju platiti porez na priloge koji se bilježe kao prihod. Tako se mnoge organizacije za zaštitu ljudskih prava oslanjaju na međunarodne donacije i Vladine priloge kako bi nastavile djelovati. Dodatni problem leži i u percepciji organizacija za zaštitu ljudskih prava u očima javnosti. Nadalje, visoki Vladini službenici promicали su stav da je bilo kakva kritika države ili vladajuće stranke nelojalna, što je u javnosti stvorilo sumnju u te organizacije.

Međunarodne organizacije, uključujući i Promatračku misiju Europske unije (ECMM), OEES, te UNHCR, među ostalima, u Hrvatskoj su slobodno djelovale i nije bilo dojavljenih primjera uskraćivanja viza za promatrače ili mogućnosti slobodnog kretanja zemljom. Međutim, u proljeće i ljetu dogodio se niz provala u urede OEES-a, UNHCR-a i Norveškog vijeća za izbjeglice u cijeloj Hrvatskoj, u kojima su ukradeni kompjuteri. U kolovozu, UNHCR i OEES zahtjevali su istragu kada su u tisku objavljeni članci prema kojima su obavještajne službe vlasti možda izvele provale. Do kraja godine Vlada nije odgovorila na taj zahtjev, i nije došlo ni do kakvih uhićenja. Službenici međunarodnih organizacija primijetili su da su provale imale obeshrabrujući učinak na sve međunarodne i nevladine organizacije. Iako su međunarodne organizacije izvještavale o uglavnom zadovoljavajućoj razini suradnje s dužnosnicima u Zagrebu, zamijetile su i nedostatno provođenje obveza središnje vlasti od strane lokalnih. Policijski promatrači OEES-a djelovali su u podunavskoj regiji promatrajući djelatnost multietničke policije. Suradnja je uglavnom zadovoljavala, međutim, bilo je primjera u kojima je lokalna policija odbila ispuniti zahtjeve promatrača za razmatranjem ili temeljitim istraživanjem pojedinih slučajeva. Kao i kod lokalnih nevladinih organizacija, Vlada uglavnom nije stvarno reagirala na izvještaje međunarodnih nevladinih organizacija o kršenju ljudskih prava i svaki je konkretan slučaj koji joj je bio predočen tretirala kao izolirani incident.

Iako je Vlada općenito surađivala s međunarodnim i nevladnim organizacijama, te su se organizacije posebno u proljeće i ljetu ponovno našle na meti kritika u tisku pod kontrolom vlasti, koji je tvrdio da te organizacije diskriminiraju Hrvate u korist etničkih Srba u podjeli humanitarne pomoći. Neki dužnosnici, kako na nacionalnoj tako i na lokalnim razinama, podgrijavali su ovaj negativan stav prema međunarodnim organizacijama i nevladnim udrugama nesusretljivim izjavama kojima su pozivali Vladu da snažno reagira na neprikladno miješanje u unutarnje stvari suverene države. U rujnu je predsjednik jedne organizacije za zaštitu ljudskih prava primio prijeteće pismo, navodno od članova Hrvatske stranke prava (HSP), nakon što je organizacija kritizirala HSP zbog poticanja etničkih napetosti. Ministarstvo

unutarnjih poslova uputilo je slučaj na policijsku obradu. Do kraja godine nisu bili poznati rezultati istrage.

Pučki pravobranitelj kojeg je imenovala vlast razmatrao je slučajeve na koje mu je ukazala međunarodna zajednica i lokalne nevladine organizacije. Međutim, utjecaj Ureda nastavio je biti slab, zbog malog broja osoblja, kao i zbog nedostatka zakonskih ovlasti pravobranitelja da izravno rješava probleme. Pravobranitelj je povremeno bio od pomoći pri analizi zakona za koje se prosudilo da mogu štetiti u slučajevima koji se tiču ljudskih prava. Iako je Vlada možda pokazivala više razumijevanja za pučkog pravobranitelja nego za nevladine udruge, sveukupni odgovor vlasti na temeljne probleme koje je iznosio pučki pravobranitelj i dalje je bio nezadovoljavajući.

Postojali su saborski odbor i Vladina komisija koji razmatraju pitanja ljudskih i manjinskih prava. Oba su se tijela periodično sastajala tokom cijele godine kako bi razmotrila teme i zakone u njihovom djelokrugu, međutim, tokom godine nisu odigrala aktivnu ulogu u promicanju ljudskih prava. Vladina komisija nije se sastala s vodećom nevladinom organizacijom za zaštitu ljudskih prava unatoč prethodnom dogovoru da se to učini.

Suradnja vlasti s ICTY-jem u 1999. godini bila je neujednačena. U srpnju, jedne su hrvatske novine objavile zabilješke sa sastanka Vladinog ureda za suradnju s ICTY-jem održanog u listopadu 1998. godine, koje su otkrile razgovore na visokoj razini o Vladinoj strategiji kojom bi se opstruirao rad ICTY-ja. Iako je Vlada pokušala umanjiti značaj zabilješki, nazvavši ih "običnim internim razgovorom", glavna tužiteljica ICTY-ja primijetila je da one savršeno opisuju stvarno ponašanje Vlade. U kolovozu, predsjednica ICTY-ja prijavila je hrvatsku nesuradnju Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda. Nekoliko dana kasnije Vlada je odbila zahtjev ICTY-ja za pružanje potpore i suradnju u predloženoj istrazi na terenu u zemlji. Istraga je odgođena. S pozitivne strane, Vlada je u kolovozu optuženika ICTY-ja Vinka Martinovića "Štelu" i neke zatražene dokumente prebacila u Haag, mada pod pritiskom međunarodne zajednice. Međutim, do kraja godine nije izvršeno izručenje Mladena Naletilića (znanom i pod imenom "Tuta") zbog Naletilićevog lošeg zdravlja. ICTY je izručenje i Martinovića i Naletilića zatražio u prosincu 1998. godine. Vlada je pokazala posebnu nekooperativnost u slučaju mogućih ratnih zločina koje su počinili Hrvati, i odbila je ICTY-jeve zahtjeve za informacijama u pogledu mogućih ratnih zločina počinjenih u toku i nakon akcija "Bljesak" i "Oluja" 1995. Nadalje, dužnosnici su srdačno primili osobe koje je ICTY optužio za ratne zločine. U svibnju je ministar pravosuđa Šeparović predvodio delegaciju koja je po povratku u zemlju dočekala Zlatka Aleksovskog, etničkog Hrvata kojeg je ICTY osudio za zločine počinjene nad ratnim zarobljenicima. U rujnu su vojni časnici sudjelovali na svečanosti u Širokom Brijegu, Bosna i Hercegovina, na kojoj je među ostalima iskazana počast i onima koje je ICTY optužio za ratne zločine.

ODJELJAK 5 - Diskriminacija na temelju rase, spola, vjere, hendikepiranosti, jezika ili socijalnog statusa

Ustav navodi da pojedinci imaju sva prava i slobode, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, rođenje,

obrazovanje, socijalni status, ili druge osobine. Ustav dodaje da članovi svih nacionalnih skupina i manjina imaju jednaka prava. Većina tih prava u praksi se poštuje, ali postoje ozbiljni nedostaci u pogledu manjinskih/rasnih/etničkih grupa, posebice Srba i Roma. Ustav navodi posebne "ratne mjere" u slučaju potrebe, ali navodi da će ograničenja biti odgovarajuća prirodi opasnosti, te da ne mogu za posljedicu imati nejednakost građanskog prava u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, ili nacionalnog ili socijalnog porijekla.

Žene

Iako je Vlada prikupila ograničen broj podataka o tom problemu, obaviješteni promatrači smatraju da je nasilje nad ženama, što uključuje i bračno nasilje, uobičajena pojava. Jedna je nevladina organizacija, koja vodi telefon za žrtve nasilja i pruža podršku ženama, ustvrdila da bračno nasilje ostaje velik i nepriznat problem. Zloupotreba alkohola i slabe ekonomski prilike veterana vojnog sukoba navedene su kao faktori koji pridonose tom problemu. U lipnju, Vladina komisija za jednakost dala je do znanja nevladinim organizacijama da će Vladu preporučiti praćenje statistike o nasilju nad ženama, međutim, do kraja godine to još nije učinila.

Amandmani na Kazneni zakon koji su stupili na snagu 1998. godine uklonili su nasilje počinjeno unutar obitelji (osim protiv djece) iz kategorija zločina za koje državni odvjetnik automatski pokreće kazneni postupak. Žrtva sada mora podnijeti tužbu, čime se znatno ograničavaju napori socijalnih radnika i policije u njihovom djelovanju u slučajevima u kojima se sumnja na nasilje kod kuće. U svibnju je Ustavni sud potvrdio ustavnost ovog postupka. Nestranački saborski klub žena obećao je zahtijevati amandmane na te zakone, ali to do kraja godine nije učinjeno.

Prema vjerodostojnim navodima, vjerojatno je da je određeni broj žena krijumčaren s ciljem prisilne prostitucije (vidi Odjeljak 6.f.).

Spolno uznemirivanje povreda je Kaznenog zakona koji se odnosi na zloupotrebu položaja, ali nije obuhvaćeno Zakonom o radu. Nevladine organizacije izvijestile su da žene u praksi ne traže zakonsku zaštitu zbog straha od gubitka radnog mesta. S pozitivne strane, sindikat farmaceutske kompanije "Pliva" potpisao je kolektivni ugovor koji specifično zabranjuje spolno uznemirivanje.

Zakon ne diskriminira po spolu. Međutim, u praksi žene uglavnom obavljaju slabije plaćene poslove. Vladina statistika iz prethodnih godina je pokazala da, iako žene sačinjavaju oko 50 posto radne snage, one zauzimaju manji broj rukovodećih radnih mesta, čak i u područjima kao što su obrazovanje i administracija u kojima predstavljaju jasnu većinu zaposlenih. Vjerodostojni dokazi ukazuju da su žene pretežno zaposlene na nižim činovničkim i trgovačkim položajima, kao i na učiteljskim poslovima u osnovnim i srednjim školama. Postoje izvještaji da žene često prve dobijaju otkaz. Nevladine i radničke organizacije izvijestile su o praksi da se sa ženama sklapaju kratkoročni radni ugovori koji se mogu produžiti svakih tri do šest mjeseci, što stvara atmosferu radne nesigurnosti. Takva se praksa povremeno provodi i s muškarcima, ali se u nerazmjerne većoj mjeri provodi sa ženama da bi ih se odvratilo od

odlaska na porodiljni dopust. Donesen je zakon kojim je upotreba kratkoročnih radnih ugovora ograničena na najviše tri godine.

Iako ne postoji nijedna nacionalna organizacija posvećena isključivo zaštiti ženskih prava, mnogo je malih, nezavisnih grupa bilo aktivno u glavnom gradu i drugim većim gradovima. Jedna od najaktivnijih bila je grupa B.a.B.e. ("Budi aktivna, Budi emancipirana").

Djeca

Vlast je predana dobrobiti djece. Obrazovanje je obvezno do 14. godine. Škole osiguravaju besplatne obroke za djecu, subvencionirani vrtići i jaslice postoje u većini naselja, zdravstvena skrb za djecu je besplatna, a Zakon o radu omogućuje godinu dana porodiljnog dopusta, te tri godine za majke blizanaca ili sa više od dvoje djece.

Većina učenika nastavlja školovanje do 18. godine, a Romi su jedina skupina koja predstavlja zamjetan izuzetak. Probleme Roma vlast uglavnom pripisuje jezičnim i kulturnim razlikama koje otežavaju njihovu integraciju u školama. Romska djeca suočena su s određenom diskriminacijom i problemima, uglavnom zbog tih kulturnih i jezičnih prepreka u školovanju. Predanost vlasti dječjoj dobrobiti trpi zbog manjih sredstava u odnosu na prethodne godine, budući da su ostali prioriteti zahvatili veći dio Vladinih izvora.

Ne postoji društveni obrazac zlostavljanja djece.

Hendikepirane osobe

Ne postoji zakon koji bi uređivao pristup hendikepiranih osoba zgradama ili javnim ustanovama, i pristup je takvim objektima često težak. Iako se hendikepirane osobe ne susreću s otvorenom diskriminacijom, mogućnost njihovog zapošljavanja općenito je ograničena. Specijalno obrazovanje također je ograničeno i oskudno financirano.

Vjerske manjine

Religija i etnicitet u bliskoj su vezi, i religija je korištena da bi se identificirali i izdvojili ne-Hrvati za diskriminirajuće postupke (vidi Odjeljak 2.C.) Zbog uske povezanosti religije i etniciteta, religijske su institucije postale metom nasilja. Iz čitave je zemlje neprestano izvještavano o oštećivanju i oskvrnjivanju srpskih (pravoslavnih) groblja, a procjenjuje se da se u Podunavlju samo u studenom i prosincu dogodilo šest takvih incidenata. U kolovozu, napadači su kamenjem razbili prozore na kući muftije Ševka Omerbašića koji je na čelu muslimanske zajednice u Hrvatskoj. U rujnu je jedna osoba privедena, a istraga je bila u toku.

U Čakovcu je u prvom tjednu kolovoza oskvrnuta spomen-ploča postavljena na mjestu sinagoge uništene tijekom mađarske okupacije u drugom svjetskom ratu. Spomen-ploča je kasnije ponovo postavljena. Policija je tragala za počiniteljima ali nije uhitila nijednog

osumnjičenika. Židovska zajednica u Čakovcu je tijekom drugog svjetskog rata bila desetkovana, a sinagoga je srušena.

Vlada je u ožujku najavila da planira obnoviti spomenik u Jasenovcu posvećen žrtvama ubijenim u tom koncentracijskom logoru tijekom drugog svjetskog rata. Srpske su snage u povlačenju 1995. godine uništile spomenik, te su opljačkale muzej. Premijer Zlatko Mateša je za vrijeme posjete tom logoru u ožujku najavio da je obnova tog spomenika dio Vladine "politike pomirenja".

U listopadu je Sabor potvrdio imenovanje za suca Ustavnog suda tvrdolinijaša Vice Vukojevića, poznatog po tome što je 1991. godine predvodio parlamentarnu komisiju s ciljem utvrđivanja broja osoba ubijenih u koncentracijskim logorima koje su osnivali Ustaše - hrvatski fašisti u vrijeme drugog svjetskog rata. Vukojevićeva komisija utvrdila je vrlo malen procijenjeni broj hrvatskih građana, uključivši i Židove, ubijenih u svim hrvatskim koncentracijskim logorima. Te procjene su u nesuglasju sa svim vjerodostojnim znanstvenim istraživanjima na tu temu. Predsjednik Sabora, mediji i direktor jeruzalemског Centra Simon Wiesenthal, kritizirali su taj izvještaj. Potaknut takvom kritikom, Zastupnički dom Sabora odlučio je izvještaj vratiti komisiji na "doradu".

Nacionalne / rasne / etničke manjine

Etničke manjine uživaju istu ustavnu zaštitu kao i druge samoodređene etničke i vjerske skupine. Međutim, u praksi se nastavlja obrazac otvorene diskriminacije etničkih Srba i, povremeno, drugih manjina u cijelom nizu područja poput pravosuđa, zapošljavanja i stanovanja. Vlast je često primjenjivala dvostrukе standarde postupanja temeljem nacionalnosti. Pripadnici manjinskih skupina u principu imaju jednakу ustavnu zaštitu kao i drugi hrvatski državlјani, a njihova etnička prava navedena su u preambuli Ustava. Međutim, definicija vlasti o tomu što čini manjinsku skupinu diskriminirajuća je. 1998. godine, odlukom Sabora, ispušteni su Muslimani, Albanci i Slovenci s ustavnog popisa manjina, s obrazloženjem da se iste ne smatra autohtonim skupinama. Muslimani su, nakon Srba, trenutačno druga najveća manjinska skupina u zemlji, a neki promatrači tvrde da im se eliminacijom iz Ustava mogu uskratiti prava sadržana u (doduše, djelomično suspendiranom) Ustavnom zakonu o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina. Vladini odbori osnovani 1997. godine u svrhu promicanja pomirenja i povjerenja među Srbima i Hrvatima nisu bili učinkoviti. OEES je procijenio da postoji nedostatak političke volje da se program provede, te da njegove organizacijske strukture ili ne djeluju ili ne postoje.

Dogodila su se tri etnički motivirana ubojstva, koja su simptomatična za etničke napetosti u ranije okupiranim područjima. Te napetosti odvraćaju ljudе od povratka u ona područja u kojima bi predstavljali manjinu. U svibnju, u Marincima u podunavskoj regiji, 59-godišnjeg srpskog stanovnika ubio je Hrvat koji je ustvrdio da je pucao u samoobrani. Osumnjičeni je pušten uz jamčevinu. Potkraj godine u tom je predmetu podignuta optužnica, ali nije zakazano suđenje. U kolovozu, 39-godišnji srpski stanovnik Berka u podunavskoj regiji, nasmrt je pretučen, navodno od grupe Hrvata. Lokalna je policija uhitila jednog osumnjičenika koji je zadržan u pritvoru, a potkraj godine i optužen, no suđenje još nije bilo zakazano. U studenom je u Tenji, u podunavskoj regiji, hicem iz vatrenog oružja ubijen šezdesetgodišnji lokalni

etnički Srbin. Ubio ga je mještanin Hrvat koji je ubrzo uhićen. Prema međunarodnim promatračima, i policija i sudstvo u tom su predmetu bili učinkoviti. 29. prosinca osumnjičenik je priznao krivnju i osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od deset godina. OESS je procijenio da je porast nasilja u Berknu, uključivši protusrpske prosvjede u svibnju, napad na policajca Srbinu i brojne primjere uzemirivanja, natjerao u bijeg dvije trećine srpskih obitelji u selu. U kolovozu, protusrpske demonstracije dogodile su se u obližnjem Sotinu. Demonstracije u Sotinu i prosvjed u Berku bili su motivirani željom da se Srbe natjera na pružanje podataka o etničkim Hrvatima koji se od rata vode kao nestali. Ne samo što Vlada nije poduzela usklađenu akciju da bi te napetosti smanjila, već je ministar pravosuđa Šeparović podjario već ionako napetu atmosferu za vrijeme dvije posjete regiji, kada je pozvao na nastavak akcije.

Zastršivanje i nasilje nad Srbima nastavili su se tijekom godine, naročito u proljeće u podunavskoj regiji - u Borovu, Belom Manastiru, Čakovcima, Sotinu i Mirkovcima. U kolovozu, jedna nevladina organizacija za zaštitu ljudskih prava pisala je premijeru o atmosferi rastućeg straha među srpskim povratnicima u Kninu u južnoj Hrvatskoj. Incidenti su obuhvaćali uništavanje usjeva i fizičke napade, uključivši slučaj 75-godišnje žene koja je gledala kako joj susjedi, bosanski Hrvati, kolju stoku motornom pilom, uključivši neriješeni slučaj koji se dogodio u listopadu kada je zapaljeno sijeno koje je pripadalo srpskim povratnicima. Helsinski odbor primjetio je da kninski gradonačelnik nije intervenirao kako bi sprječio takve incidente. Gradonačelnik je u travnju izjavio da se povratak Srba mora zaustaviti dok svi hrvatski veterani ne riješe stambeno pitanje; taj bi plan povrijedio hrvatske propise o povratku izbjeglica. Dok se broj srpskih povratnika u područje Knina udvostručio, pa je do kraja godine iznosio 7.000, tek je nekolicini omogućen povratak u vlastite domove jer lokalne stambene komisije nisu deložirale bosanske Hrvate koji se nalaze u njihovoj imovini.

Ustav propisuje pravni temelj i pravo na obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina i zajednica. U obrazovanju je također zabilježen i dobro dokumentiran obrazac diskriminirajuće primjene zakona i administrativnih uredbi. Na primjer, u udžbenicima je povijest bivše Jugoslavije izostavljena u korist naglašenje hrvatske nacionalističke interpretacije, a noviji udžbenici znali su sadržavati pogrdne pridjeve pri spominjanju manjina. Nadalje, osim u podunavskoj regiji, još uvijek je vrlo malo razreda u kojima učenici srpske nacionalnosti prate odobreni srpski školski program. U cijeloj su zemlji srpski učenici nastavili koristiti materijale i slijediti školski program za učenike hrvatske nacionalnosti.

Zakon o državljanstvu razlikuje one koji polažu pravo na hrvatsku nacionalnost i one koji to pravo ne polažu. Pripadnici "hrvatskog naroda" mogu postati hrvatski državljeni čak i ako nisu živjeli u bivšoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj ako podnesu pismenu izjavu da se smatraju hrvatskim građanima. Etnički ne-Hrvati moraju zadovoljiti strože kriterije i prihvatići naturalizaciju da bi dobili državljanstvo čak i ako su ranije zakonito živjeli u Hrvatskoj u vrijeme bivše Jugoslavije (vidi Odjeljak 1.D.). To je dvostruko mjerilo dovelo do diskriminacije u drugim područjima, osobito u pravu glasa (vidi Odjeljak 3.). Dok se njegov zahtjev rješava, podnositelju se uskraćuju prava na socijalnu zaštitu, uključujući zdravstvenu skrb, mirovinu, besplatno obrazovanje, te zapošljavanje u državnim službama. Uskraćivanja su često temeljena na članku 26. Zakona o državljanstvu (koji propisuje da se iz razloga nacionalnog interesa državljanstvo može uskratiti osobama koje inače zadovoljavaju tražene uvjete), te članku 8. (koji nalaže da ponašanjem dotična osoba pokazuje svoju "privrženost pravnom sustavu i običajima Hrvatske", te da je na teritoriju Republike Hrvatske bila trajno nastanjena

pet godina prije podnošenja zahtjeva za državljanstvo). Osobama koje su se vraćale u sklopu Vladinog programa povratka bez statusa državljana uskraćen je status povratnika i pripadajuće socijalne povlastice. Uskraćivanje državljanstva često se temelji na zakonima koji određuju da se državljanstvo može uskratiti iz razloga od državnog interesa, te da pojedinac mora djelima pokazati "predanost hrvatskom pravnom sustavu i običajima", kao i da je boravio u Hrvatskoj pet godina prije podnošenja zahtjeva za državljanstvo.

Nezaposlenost među Srbima bila je znatno viša od nacionalnog prosjeka (vidi Odjeljak 6.B.).

Odbori osnovani 1997. godine s ciljem promicanja pomirenja između Hrvata i Srba nisu poticali i provodili konkretnе programe koji bi značajnije pridonjeli mirnoj reintegraciji stanovništva. Anto Đapić iz Hrvatske stranke prava (HSP) pokrenuo je agresivnu kampanju koristeći ultranacionalističku retoriku protiv povratka etničkih Srba i suradnje s ICTY-jem. U svojim huškačkim govorima kojima su mediji pod državnom kontrolom davali veliki prostor, Đapić je davao naslutiti da bi HSP mogao organizirati "interventne vodove" protiv srpskih povratnika, te optužiti srpske političare za ratne zločine. Vlast nije poduzela odlučne korake da kritizira takve izjave ili se od njih ogradi.

Uništavanje imovine i drugi oblici uz nemirivanja često su bili uzrokovan razmiricama trenutačnih korisnika imovine jedne nacionalnosti i vlasnika-povratnika druge nacionalnosti. Promatrači OEES-a izvještavali su o smanjivanju broja incidenata tokom prethodnih godina, ali verbalno i pravno uz nemirivanje, nasilne deložacije, kao i napadi, bili su redoviti (vidi Odjeljak 2.D.). Tijekom godine međunarodni promatrači u podunavskoj regiji zabilježili 1017 slučajeva zastrašivanja na etničkoj osnovi u stambenim razmiricama. Ta brojka obuhvaća 61 fizički napad i nekoliko incidenata u kojima je došlo do bacanja ručnih bombi. U slučajevima diljem zemlje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, pljačkanje osoba privremenih korisnika objekta, a nakon njihova napuštanja istoga, bila su uobičajena pojava. Reakcija policije često je bila neodgovarajuća uslijed kontradiktornih uputa u pogledu postupanja u stambenim razmiricama. Velik broj incidenata nije ni prijavljen zbog pristranosti nekih lokalnih službenika i nesposobnosti policije da riješi probleme zbog kojih dolazi do uz nemirivanja.

Unatoč usvajanju zakona u listopadu 1997. godine koji omogućuje priznavanje pravnih i administrativnih dokumenata koje je izdala srpska pobunjenička paradržava, isti se u praksi nije provodio jer nekoliko ministarstava nije donijelo provedbene naputke. Na primjer, etnički Srbi koji su živjeli u okupiranim područjima morali su zatražiti socijalne povlastice u roku od godinu dana nakon donošenja zakona. Međutim, godinu dana kasnije, mnogi Srbi koji su bili izbjegli još se nisu mogli vratiti u Hrvatsku i stoga ih nisu mogli zatražiti. U kolovozu, jedna je nevladina organizacija koja pruža pravnu pomoć imala podatke o 9.000 neriješenih slučajeva konvalidacije samo u Osijeku. Bez konvalidacije putem toga zakona, građani (gotovo isključivo etnički Srbi) nisu bili u mogućnosti rješavati cijeli niz problema, poput mirovina, invalidskog osiguranja, naknada za nezaposlene, potvrda o rođenju, smrti i sklapanju braka, te čak i potvrda o vremenu provedenom u zatvoru. Sve to je normalizaciju života za tu skupinu činilo gotovo nemogućom (vidi Odjeljak 4). Srbi, vlasnici imovine, iseljeni temeljem Zakona o privremenom preuzimanju određene imovine, i to u korist izbjeglica etničkih Hrvata, i dalje nisu mogli dospijeti do svoje imovine unatoč programu povratka iz 1998. godine kojim su propisana multietnička "stambena povjerenstva" za provedbu vraćanja imovine. Kao posljedica nedostatka alternativnog smještaja u mnogim područjima i manjka političke volje da se

deložiraju etnički Hrvati bez alternativnog smještaja koji su zauzeli imovinu, a u korist srpskih vlasnika kuća, tek je nekoliko imanja vraćeno izvan podunavske regije (vidi Odjeljak 1.F.).

Iako je proteklih godina vlast vršila diskriminaciju nad pojedinim pripadnicima muslimanske zajednice u izdavanju dokumenata o državljanstvu, njima se tijekom godine počelo dodjeljivati državljanstvo (vidi Odjeljak 2.D.)

Položaj ostalih manjinskih grupa - Slovaka, Čeha, Talijana i Mađara - nije odražavao značajniju diskriminaciju u mjeri u kojoj je to bio slučaj sa srpskom zajednicom. Nevladine udruge i novinski izvještaji svjedočili su o slučajevima kada je policija tukla Rome. Prema novinskom izvještaju iz kolovoza, policajci Hrvati na području Baranje tukli su Rome. U jednom takvom slučaju, policajac hrvatske nacionalnosti navodno je tukao Roma i prijetio mu pištoljem. Rom je navodno uložio pritužbu protiv policajca, a rezultati slučaja nisu poznati. U drugom pak slučaju, policajci su navodno napali dva Roma koja su uhvatili u nezakonitom ribolovu. Romi su i dalje bili suočeni s diskriminacijom, a vlast nije reagirala na njihove žalbe. U rujnu je jedna organizacija za zaštitu ljudskih prava izvjestila da se progon Roma u podunavskoj regiji pojačao u posljednje dvije godine. Navedeni incidenti uključuju napade, uz nemirivanje, i uništavanje kuća od strane etničkih Hrvata koji Rome okrivljuju zbog toga što su ostali u tom području dok je bilo pod srpskom okupacijom. Prije rata, u regiji je živjelo 10.000 Roma, a ostalo ih je samo 1.500, dok su tisuće izbjegle u SRJ otkako je vlast ponovo preuzeila kontrolu nad regijom 1998. godine. Prema navodima nevladine udruge za zaštitu prava Roma, u selu Popovac, u podunavskoj regiji, gdje je prije rata živjelo oko trideset obitelji, ostale su živjeti samo tri uslijed brojnih slučajeva nasilja i zastrašivanja, uključujući napad na policajca romske nacionalnosti 1998. godine Stalni su izvještaji o policijskom zastrašivanju.

ODJELJAK 6 - Prava radnika

A. Pravo na udruživanje

Svi radnici imaju pravo osnovati sindikate i u njih se po vlastitom nahođenju udruživati bez prethodnog odobrenja. Postoji vrlo aktivan sindikalni pokret koji se sastoji od pet većih i četiri manje sindikalne federacije i nezavisne udruge radnika i službenika. Oko šezdeset i četiri posto radnika članovi su nekog sindikata. Sindikati su uglavnom neovisni o vlasti i političkim strankama.

Zakon zabranjuje odmazdu protiv štrajkača koji sudjeluju u zakonitim štrajkovima. Radnici mogu štrajkati samo po isteku ugovora ili u posebnim okolnostima koje se navode u ugovoru. Još je značajnije što je Vrhovni sud odlučio da radnici ne mogu štrajkati zbog neisplate plaća, što je trajan problem koji će se vjerojatno povećavati budući da hrvatska ekonomija tone sve dublje u krizu. Jedino je pravno sredstvo u slučaju neisplate plaća pokretanje sudskog postupka - proces koji može trajati nekoliko godina.

Kada pregovaraju o novom ugovoru, radnici moraju proći kroz postupak posredovanja prije no što mogu početi štrajkati. Posrednika biraju zajedno sindikati i uprava. Ako se ne mogu dogovoriti o posredniku, zakon određuje sazivanje tripartitnog povjerenstva, sastavljenog od

predstavnika radnika, poslodavca i Vlade. Međutim, gotovo četiri godine nakon stupanja zakona na snagu, tripartitno povjerenstvo nije izradilo potrebnu listu posrednika, a na zahtjeve sindikata za njihovim imenovanjem nije odgovoreno. Povjerenstvo se, ustvari, nije sastalo više od godinu dana. U praksi, i sindikati i poslodavci često ignoriraju proces posredovanja i kad dođe do sukoba pregovaraju izravno. Arbitraža nije obvezna, već može doći u obzir samo uz privolu obiju strana. Štrajk je zakonit tek nakon pokušaja dogovora preko posrednika i davanja službene izjave da je u pregovorima došlo do zastoja. Ukoliko se utvrdi da je štrajk nezakonit, svaki sudionik može biti otpušten, a troškove nastale štete snosi sindikat, mada u toku godine nijedan štrajk nije proglašen nezakonitim.

Pravo na štrajk jamči se Ustavom uz neka ograničenja, uključivši izuzetke pripadnika oružanih snaga, policije, državne uprave i javnih službi. Do štrajkova je dolazilo relativno često, te sve više i više, i to bez sankcioniranja od strane vlasti. Rujanski štrajk u prehrambenom pogonu blizu Vukovara, a zbog neisplaćenih plaća i neispunjениh obećanja vlasti, ujedinili su Srbe i Hrvate, što je ujedno i rijedak primjer međuetničke suradnje u podunavskoj regiji. Vlasti su i dalje odbijale dopustiti prosvjede na središnjem zagrebačkom trgu ili na trgu ispred Sabora. 16. veljače, oko 2.000 radnika prosvjedovalo je u Zagrebu protiv stečaja maloprodajnog lanca "Diona". Kada je ta skupina spontano odlučila doći na trg ispred zgrade Sabora, gdje su prosvjedi zabranjeni, tamo ih je dočekalo oko 200 policajaca. U okršaju koji je uslijedio, nekoliko policajaca je povrijeđeno, od kojih jedan ozbiljno (vidi Odjeljak 2.B.) 2. prosinca, više od 1.000 zaposlenika lanca robnih kuća "Nama" prosvjedovalo je u Zagrebu tražeći isplatu zaostalih plaća. 1. prosinca su Vladini dužnosnici objavili da Hrvatski fond za privatizaciju raspolaže s količinom novca dovoljnom za isplatu tek polovice duga prema 2.000 zaposlenika "Name".

Nakon više od pet godina pregovora, predstavnici pet hrvatskih sindikalnih udružuju u srpnju su potpisali sporazum o raspodjeli poslovnog prostora iz razdoblja komunizma. Međutim, zakon iz 1998. godine prenio je svu sindikalnu imovinu na Vladu sve Sabor ne odobri sporazum između sindikata. Sindikalni vođe u svibnju su prigovorili da zemljишne knjige pokazuju da Vlada planira trajnu konfiskaciju imovine. Sindikati su se požalili Međunarodnoj organizaciji rada (ILO); u rujnu, odluka još nije bila donesena.

Sindikati se mogu slobodno udruživati u međunarodna udruženja.

B. Pravo na organiziranje i kolektivno pregovaranje

Kolektivno pregovaranje zakonski je zaštićeno i slobodno se provodi. U Zakonu o radu nalaze se odredbe o kolektivnim ugovorima, zaštiti štrajkaša, i pravnim ograničenjima prava poslodavaca da radnicima zabrane dolazak na posao za vrijeme radnih sporova.

Tranzicija prema privatnom poduzetništvu i slobodnoj tržišnoj ekonomiji sindikate je držala pod pritiskom u isto vrijeme kad su se ustrojavali kao pravi sindikati, predstavnici svojih članova a ne vlasti. Opća nezaposlenost ostala je najveći problem, krećući se oko 19 posto veći dio godine. Međutim, u ratom pogodenim područjima nezaposlenost je bila čak do 80 i 90 posto. Više od 100.000 radnika (deset posto radne snage) nije primalo plaće na vrijeme. Kada

se ne isplaćuju plaće, kasne i uplate za sistem socijalne skrbi, tako da radnici ostaju bez zdravstvene zaštite.

Zakon o radu izravno govori o pitanjima diskriminacije sindikata, izričito dopuštajući sindikatima pokretanje sudskog postupka u slučaju otpuštanja. Međutim, stalno pristižu izvještaji o otpuštanjima zbog etničke pripadnosti. Mogućnost da pojedinac svoj problem riješi sudskim putem vrlo je ograničena zbog već preopterećenog sudstva, u kojem se predmeti povlače mjesecima ili godinama dok se ne riješe (vidi Odjeljak 1.D.).

Vlast povremeno primjenjuje prinudu ili druge upitne metode kako bi sudionike štrajka potakla da se vrate na posao. Na primjer, uprava Hrvatskih željeznica rutinski ispituje radnike, često u prisutnosti policajca, o njihovim namjerama prije, za vrijeme i poslije kratkotrajnih štrajkova koje željeznički sindikat često pokreće. U travnju, za vrijeme složenih pregovora o ugovoru s upravom Hrvatskih željeznica potpredsjednika sindikata strojovođa metalnim su šipkama teško pretukli nepoznati napadači. U lipnju, kada je sindikat ugostiteljstva i turizma pokrenuo štrajk u dva turistička poduzeća zbog lošeg upravljanja i neisplate plaća, ministar turizma Herak upozorio je predsjednicu sindikata da će biti izvrgnuta verbalnim napadima u javnosti ako se štrajk nastavi.

Ne postoje zone za obradu robe namijenjene izvozu.

C. Zabrana prisilnog rada

Prisilan ili obvezan rad Ustavom je zabranjen, i nije zabilježen nijedan slučaj kršenja te zabrane. Međutim, zabilježeni su povremeni slučajevi krijumčarenja žena kroz zemlju s ciljem prisilne prostitucije (vidi Odjeljak 6.F.). Iako zakoni izričito ne spominju djecu, ustavna zabrana pokriva to područje, a vlasti tu zabranu djetotvorno provode. Ministarstvo rada i socijalne skrbi odgovorno je za provedbu zabrane prisilnog rada.

D. Dječji rad i minimalna dob za zapošljavanje

Minimalna dob za zapošljavanje je 15 godina, a o provedbi te odredbe brine Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Prema Ustavu, čije odredbe provodi Vlada, djeca se ne smiju zapošljavati prije zakonom određene dobi, i nije im dopušteno obavljati posao koji šteti njihovom zdravlju i moralu. Ne postoje primjeri zloupotrebe dječjeg rada. Radnici mlađi od 18 godina imaju pravo na posebnu zaštitu na radnom mjestu i ne smiju obavljati teške fizičke poslove, kao ni raditi noću. Obrazovanje je slobodno, opće i obvezno do 14. godine. Djeca završavaju barem srednju školu, a visok ih se postotak upisuje na sveučilište. Široka ustavna zabrana prisilnog rada uključuje i djecu i nije bilo izvještaja o njegovoj primjeni.

E. Prihvatljivi uvjeti rada

Vlada je u ožujku potpisala kolektivni ugovor kojim se određuje minimalna mjesečna plaća od 1.500 kuna (oko 211 američkih dolara). Iako je izvorni dokument potpisana samo u ime jednog

dijela radne snage, Vlada je proširila ugovor, tako da pokriva sve radnike s punim radnim vremenom u zemlji. Državni Zavod za statistiku procjenio je da je prosječna mjesecna netto plaća bila 3.039 kuna (oko 425 američkih dolara), što nije dovoljno za pristojan životni standard radnika i obitelji.

Država propisuje 42-satni radni tjedan što uključuje dnevnu stanku od 30 minuta, 24 sata odmora tjedno, i najmanje 18 dana plaćenog godišnjeg odmora. Radnici dobivaju pedeset posto veću plaću za prekovremeni rad. Većina sindikata, međutim, dogovorila je radni tjedan od 40 sati.

Zdravstvene i sigurnosne standarde određuje Vlada, a provodi Ministarstvo zdravstva. U praksi, tvrtke nisu revne u poštovanju standarda zaštite radnika. Na primjer, na gradilištima je uobičajeno vidjeti radnike bez zaštitnih kaciga, kao i opremu s koje su uklonjeni zaštitni dijelovi. Radnici teoretski mogu odbiti raditi u opasnim uvjetima. Ako radnik smatra da je zbog toga nezakonito otpušten, može zatražiti sudsku zaštitu.

F. Krijumčarenje osoba

Za progon krijumčara osoba mogu se primijeniti zakoni, a takvo krijumčarenje nije bio značajan problem tijekom godine. Iako je dostupno malo informacija o takvom krijumčarenju, dužnosnici U.N.-a koji prate to pitanje u široj regiji, ukazali su da je Hrvatska u manjoj mjeri zemlja porijekla tranzita i odredište žena prokrijumčarenih u druge dijelove Europe s ciljem prisilne prostitucije. Međutim, bilo je izvještaja o krijumčarenju žena kroz Bosnu i Hercegovinu u Hrvatsku gdje ostaju raditi kao prostitutke ili ih se dalje šalje na druga odredišta. Jedna je nevladina udruga zabilježila šest slučajeva takvog krijumčarenja tijekom godine.